

Vårlökar i offentlig miljö

- vårlöksförslag till verkliga exempel i stad

Spring bulbs in the public environment

- suggestions of spring bulbs to real examples in a city

Johanna Wallén

Självständigt arbete • 15 hp

Trädgårdsingenjör: design - kandidatprogram
Alnarp 2018

Värlökar i offentlig miljö

- värlöksförslag till verkliga exempel i stad

Spring bulbs in the public environment

- suggestions of spring bulbs to real examples in a city

Johanna Wallén

Handledare: Anna-Karin Ekwall, SLU, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Bitr handledare: Mona Wembling, landskapsarkitekt

Examinator: Jonatan Leo, SLU, Institutionen för växtförädling

Omfattning: 15 hp

Nivå och fördjupning: G2E

Kurstitel: Kandidatarbete i trädgårdsdesign

Kurskod: EX0798

Program: Trädgårdsingenjör: design - kandidatprogram

Utgivningsort: Alnarp

Utgivningsår: 2018

Omslagsbild: Johanna Wallén

Elektronisk publicering: <http://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: värlökar, geofyt, ståndort, komposition, offentlig miljö

Samtliga bilder och illustrationer i detta kandidatarbete är tagna eller skapade av författaren om inget annat anges.

SLU, Sveriges lantbruksuniversitet

Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds- och växtproduktionsvetenskap

Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Förord

Först och främst vill jag tacka min handledare Anna-Karin Ekwall för ditt engagemang i mitt arbete och ständigt peppande. Jag vill även rikta ett stort tack till Mona Wembling som trots våra korta möten gett mig otroligt värdefull information och goda infallsvinklar.

Till sist, mina närmaste för ert tålamod och stöd - ETT STORT TACK!

Sammanfattning

Det här kandidatarbetet avser att visa på vårlökars användningsmöjligheter för olika situationer och ståndorter i offentlig miljö. Förhoppningsvis kan arbetet väcka ett intresse och uppmana fler till att använda detta växtmaterial.

Vårlökar förlänger växtsäsongen och förskönar platser genom att tillföra färg och växtlighet från tidigt på året samtidigt som den biologiska mångfalden gynnas av att tillgängliggöra föda. Information om olika vårlökar och hur de kan användas finns det lite litteratur om. Därav har syftet varit med arbetet att undersöka vårlökars potential att användas vid olika situationer i offentlig miljö och vilka vårlökar som kan användas för olika ståndorter. Detta har gjorts utifrån följande frågeställningar:

- Hur och var används vårlökar i offentlig miljö idag?
- Vilka vårlökar är bra att använda för olika ståndorter och situationer?

I arbetet har undersökningar genomförts av användning av vårlökar i offentlig miljö med hjälp av litteratur, studier av två städer och samtal med yrkesverksam för att visa på vilka användningsmöjligheter som finns. Det har även resulterat i en förteckning av vårlökar med ståndortsbeskrivningar samt vårlöksförslag till tre platser i stad med olika ståndorter och situationer så som torr gatumiljö, gräsyta samt perennrabatt.

Typer av användningsområde för vårlökar i offentlig miljö som framkommit av arbetet är i gräsmatta, perennrabatt, lund och woodland, under buskar, träd och i bryn, ettårsplanteringar samt hårdgjord stadsmiljö. Vårlökar används främst i förvildningssituation vilket betyder att de får spridas fritt över en större yta och har ett naturligt uttryck. Användbara vårlökar som lyftes fram i litteratur och som ofta förekom i offentlig miljö i förvildningssituation var vintergäck (*Eranthis*), vårstjärnor (*Chionodoxa*), blåstjärnor (*Scilla*), påsk- och pingstliljor (*Narcissus*) och porslinshyacinter (*Puschkinia*). Dessa vårlökar är billiga i inköp samt skötselintensiva och långlivade i en förvildningssituation.

Abstract

This thesis concern spring bulbs possibilities to be used in different situations and site conditions in the public environment. Hopefully it can inspire and encourage more to use this kind of vegetation.

Spring bulbs extends the growing season and embellish places by adding color and vegetation from early in the year, also by making food available the biodiversity is benefitted. Information about different spring bulbs and how they can be used is poorly written about in the literature. Thereof has the purpose of this thesis been to examine spring bulbs potential to be used in different situations in the public environment and which spring bulbs to use in different site conditions. This has been done by following questions:

- How and where are spring bulbs used in the public environment today?
- Which spring bulbs are suitable to use in different site conditions and situations?

Examinations have been made of the usage of spring bulbs in the public environment through literature, studies of two cities and conversation with a professional landscape architect to show possibilities of usage. It has also resulted in a list of spring bulbs with their demands of site conditions as well as suggestions of spring bulbs to three places in a city. These places have different conditions and situations which are a dry urban environment, lawn and perennial bed.

Situations of usage of spring bulbs in the public environment that could be concluded from the examinations was lawns, perennial beds, grove and woodland, under shrubs, trees and in brows, annual plantings and paved environments. Spring bulbs were mostly used in situations where naturalized which means they can spread freely over a larger space and have a natural expression. Good spring bulbs highlighted in literature and often found in the public environment naturalized were *Eranthis*, *Chionodoxa*, *Scilla*, *Narcissus* and *Puschkinia*. These spring bulbs are inexpensive in purchase, demands low maintenance and persistent if naturalized.

Inledning	1
Bakgrund	1
Syfte och frågeställning	2
Avgränsningar	2
Metod	3
Begrepp	5
Geofyt	5
Vårlök	6
Ståndort	6
Användning av vårlökar i offentlig miljö	7
Offentlig miljö som växtplats	7
Förändring av vårlöksanvändningen	7
Att komponera med vårlökar	7
Kostnad och skötselintensitet	9
Vårlökar i olika situationer	9
I GRÄSMATTA	9
I PERENNARBETT	11
I LUNDEN OCH WOODLAND	12
UNDER BUSKAR, TRÄD OCH I BRYN	13
ETTÅRSPLANTERINGAR	14
Vårlökar med ståndortsbeskrivningar	17
Allium/lökar	17
Anemone/anemoner	18
Anthericum/sandliljor	18
Camassia/stjärnhyacinter	18
Chionodoxa/vårstjärnor	19
Corydalis/nunneörter	19
Crocus/krokus	19
Eranthis/vintergäck	20
Eremurus/stäppliljor	20
Erythronium/hundtandsliljor	20
Fritillaria/klockliljor	20
Galanthus/snödroppar	21
Hyacinthus/hyacinter	21
Leucojum/snökklockor	21
Muscari/pärlhyacinter	21
Narcissus/påsk-och pingstliljor	22
Nectaroscordum/honungslökar	22
Ornithogalum/stjärnlökar	22
Puschkinia/porslinshyacinter	23
Scilla/blåstjärnor	23
Tulipa/tulpaner	23
Vårlöksförslag till tre olika situationer och ståndorter i offentlig miljö	25
Trollebergsrondellen	26
Gräsyta i Bjeredsparken	29
Perennrabatt i Solen och skuggans trädgård, Stadsparken	31
Diskussion	34
Referenser	37

Inledning

Bakgrund

Stor del av kommuners allmänna ytor är gräsmattor. Anledning till detta kan vara som det beskrivs i Svedalas grönyteplan från 2017 att öka trygghetskänslan med öppna ytor samt att kunna förse med områden för utrymmeskrävande aktiviteter åt invånarna. Samtidigt tar de upp problematiken att dessa ytor både är enformiga för ögat och att biologisk mångfald inte gynnas av den artfattiga miljön.

En åtgärd för att göra gräsmattorna mer hållbara och upplevelserika är att inkludera vårlökar. De bidrar både till att från tidigt på året tillgängliggöra föda åt djurlivet samt skapar ett högre värde och försköning av platsen. I Svedala kommun har man anlagt en rad rena lökplanteringar i gräsmattor och framhåller att de är enkla att anlägga i olika skalor, kostnadseffektiva samt ”...en mycket uppskattad blomsterprakt av många kommuninvånare” (Svedala kommun 2017 s.28). Gräsytor är endast ett av användningsområdena i offentlig miljö för vårlökar. Att ställa ut urnor med vårlöksflor i hårdgjorda miljöer för att inkludera växtlighet samt att komplettera en perennrabatt med vårlökar tillgängliggör färgupplevelser och grönska från tidigt på året. I vårt klimat är detta kanske särskilt viktigt med ofta långa vintrar och perioder då majoriteten av växtlighet är i vila. Det skapar vackra miljöer som vi människor uppskattar samtidigt som den biologiska mångfalden gynnas. Vårlökar är alltså ett intressant ämne att undersöka eftersom de genom små resurser kan bidra till mycket. De förlänger växtsäsongen, bidrar med kraftiga färginslag och med en mångfald av arter som är skötselextensiva samt billiga i inköp.

Intresset för att skriva ett kandidatarbete om vårlökar uppstod efter föregående kurs, Projektkurs i Trädgårdsdesign, som innefattade ett gestaltungs-förslag då vårlökarna som vanligt skrevs in i växtförteckningen i sista stund. Efter snart tre års utbildning på trädgårdsingenjörsprogrammet har det växtmaterial fortfarande känts som ett utforskat område. Att hitta information om hur man kan använda vårlök och vilken ståndort de passar för är inte lättillgänglig vilket kanske leder till att många inte utnyttjar dess användbarhet. Detta styrker även författarna till boken *Geofyter - lökar och knölar för offentlig miljö* där de i förorden förklarar att bokens uppkomst berott på att ”...det länge saknats relevant och saklig litteratur i ämnet.” och poängterar att det även gäller för undervisningen vid SLU (Wahlsteen & Lorentzon 2013 s.5).

Arbetet kommer därför att undersöka hur vårlökar används i den offentliga miljön idag med hjälp av litteratur, samtal med yrkesverksam samt studier av två städer för att visa på vilka användningsmöjligheter som finns. En förteckning kommer även att redovisa ett antal vårlökar som är lämpliga för olika ståndorter. Den avslutande delen av arbetet består av vårlöksförslag till tre platser i offentlig miljö med skilda ståndorter och situationer som bygger på den insamlade informationen om användning och vårlökar. Platserna till förslagen är belägna i centrala Lund och består av Trollebergstrondellens torra gatumiljö, en gräsyta med förvildningssituation i en del av Bjeredsparken samt en praktfull perennrabatt i Solen och skuggans trädgård i Stadsparken.

Syfte och frågeställning

Arbetets syfte är att undersöka vårlökars potential att användas vid olika situationer i offentlig miljö och vilka arter som kan användas för olika ståndorter. För att fördjupa mig i ämnet kommer följande frågor att försöka besvaras:

- Hur och var används vårlökar i offentlig miljö idag?
- Vilka vårlökar är bra att använda för olika ståndorter och situationer?

Uppsatsens mål är att belysa vårlökars användbarhet och väcka ett intresse hos både yrkesverksamma och studenter av att nyttja detta växtmaterial för att skapa planteringar med större värden. Att presentera bra arter och sorter att använda för olika ståndorter och situationer skulle göra användandet mer tillgängligt och förhoppningsvis uppmåna fler till att vilja plantera vårlök.

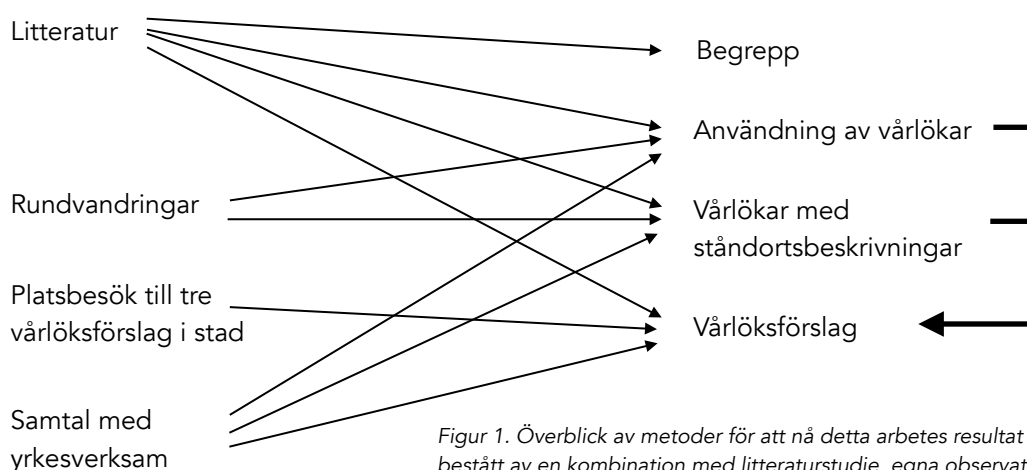
Avgränsningar

Arbetet berör endast vår- och försommarblommande geofyter med blomning från januari till juni. Genom att sätta en begränsning inom vilken blomningstid arterna har minskas arbetets omfattning med antal arter att inkludera. Perioden är även mest relevant för arbetet då syftet är att belysa vårlökarnas användbarhet att användas under en tid då annat växtmaterial inte kommit igång än.

Antal vårlöksförslag till olika platser har begränsats till tre för att rymma inom rimlig tidsram samt vara tillräckligt många för att visa på en viss bredd av användningsmöjligheter och situationer. Förslagen har endast tagits fram med hänsyn till ståndort, estetiska värden samt befintligt växtmaterial på platserna. Endast växtlista och skiss över hur förslaget kan se ut kommer att presenteras.

Studien är genomförd i södra Sverige och har därför utgått från klimatzon 1 enligt Riksförbundet Svensk Trädgårds zonskarta (u.å.). Hårdighet kommer därför inte att beröras angående vårlökarna.

Metod

Figur 1. Överblick av metoder för att nå detta arbetes resultat vilka har bestått av en kombination med litteraturstudie, egna observationer samt samtal med yrkesverksam.

En litteraturstudie har genomförts för att kunna definiera olika begrepp som geofyt och ståndort. Den har även gett en bakgrund till användningsområden, hur och var - för vilka situationer vårlökar föreslås att användas. Litteratur om olika vårlökars härkomst och naturståndort har sammanställts för att kunna upprätta förteckningen av vårlökar och deras ståndortskrav. Böckerna *Geofyter - lökar och knölar för offentlig miljö* av Eric Wahlsteen och Kenneth Lorentzon (2013) och *Lökar och knölar* av Marie och Björn Hansson (2013) samt faktabladet *Vårlökar - användning, skötsel och komposition* av Kenneth Lorentzon och Mona Wembling (2006) har varit tongivande för att finna information om vårlökar för olika situationer och ståndorter.

Rundvandringar i Lund och Malmö genomfördes för att kunna studera och visa på exempel hur vårlökar används för olika situationer i den offentliga miljön. I Lund innefattade vandringen en radie på ungefär en kilometer från Domkyrkan för att täcka de mest centrala delarna av staden. I Malmö besöktes Cementparken i Limhamn samt Slotts- och Kungsparken. Under vandringarna togs det främst fotografier över situationen och anteckningar fördes över var och hur vårlökarna växte samt vilka som blommade. Informationen kunde sedan sammanställas och kompletteras till litteraturstudien för att beskriva användning i olika situationer samt ge förslag på arter till vårlöksförteckningen och vårlöksförslagen.

Vårlöksförslagen till tre olika platser i Lund är ett resultat av de undersökningar som gjorts om användning och de vårlökar som framkommit som goda arter och sorter att använda. Valet av platser gjordes med anledning att de enkelt kunde besökas eftersom de ligger i närhet till varandra samt studieort. Urvalet baserades även på att inkludera platser med tre vitt skilda situationer och ståndortsförutsättningar så som förvildning i gräsmatta, rondell i stadsmiljö och praktfull perennrabatt för att visa på användningsmöjligheter. Metoder för att ta fram förslagen har innefattat platsbesök vilket har gett en personlig uppfattning om de olika situationerna och karaktärerna för att kunna ge ett trovärdigt och verklighetsförankrat förslag. En litteraturstudie har även gjorts för att få bakgrundsinformation till de olika platserna och deras betydelse i staden. Genom att ta reda på befintligt växtmaterial och markförhållanden har slutsatser kunnat göras om vad platsen har för ståndort samt vilken typ av miljö och härkomst de föreslagna vårlökar bör komma från. Växtlistor över befintligt växtmaterial och markförhållanden för Trollebergsrondellen och Solen och skuggans trädgård har framtagits genom Lunds kommun, tidigare kandidatarbete samt egna observationer. Markförhållanden för gräsytan i Bjeredsparken undersöktes genom att med agronomkäpp ta

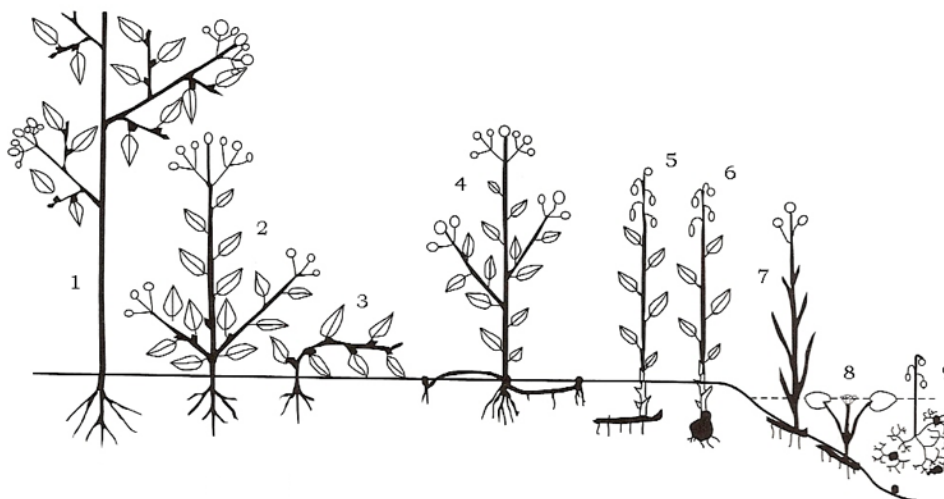
jordprov som sedan fuktades och gjordes utrullningsprov på. Jorden utblandades med destillerat vatten för fastställa pH-värde.

Samtal med landskapsarkitekt Mona Wembling har haft som syfte att komplettera litteraturen då det har varit svårt att finna aktuella referenser. Under sina år som yrkesverksam har Wembling bland annat undervisat på SLU i design- och växtkännedom samt ansvarat för vårlöksflor i Sofiero slottspark. I detta arbete har hon tillfört en aktuell infallsvinkel om vad det finns för syn på användning av vårlökar idag. Wembling har även gett rekommendationer på beprövade arter som är odlingsvärda för olika ståndorter och situationer vilket har varit till hjälp att upprätta förteckningen samt med vårlöksförslagen.

Begrepp

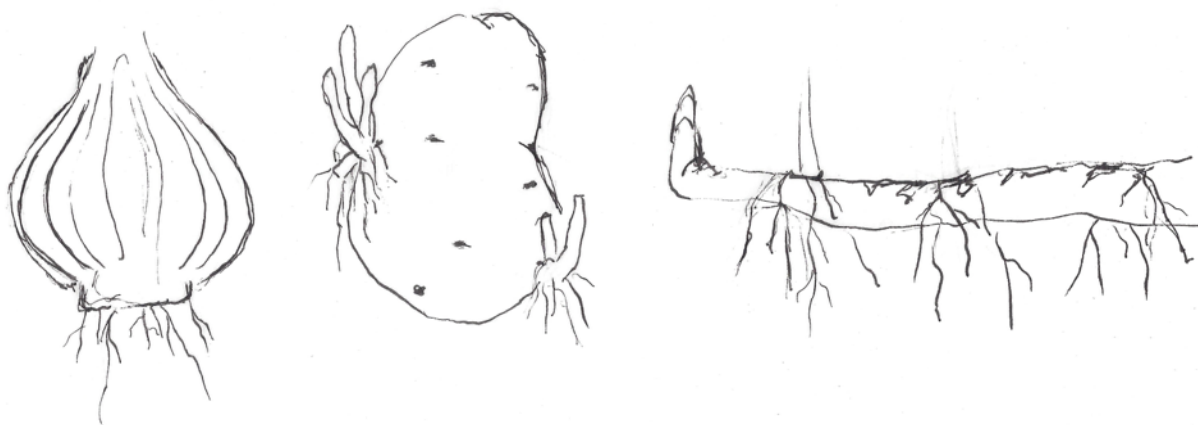
Geofyt

1907 presenterade den danske botanikern Raunkiær ett sätt att dela in växter efter livsform beroende på deras överlevnadsstrategi under ogynnsamma årstider med torrperiod så som vinter eller sommar. Geofyter kallas de landlevande växter som övervintrar sina knoppar och lagrar näring i marken under jord, se figur 2 (Raunkiær 1907).

Figur 2. Bilden illustrerar Raunkiær's livsformer, geofyter nummer 5 och 6.
Life forms av Sten Porse (CC BY-SA 3.0)

Gruppen är i sin tur indelad efter olika sätt att lagra näring som lök, knölväxt eller rhizom, se figur 3. Lökar är uppbyggda som en vanlig gul lök med näringsinlagrande fjäll och kan antingen vara ett- eller fleråriga. Ettåriga lökar är exempelvis tulpaner (*Tulipa*) som blommar endast en gång och bildar sedan en ny lök. Fleråriga lökar blommar flera år samt sätter sidolökar. Knölväxter innefattar knöl, stamknöl och rotnöl. Knölar är underjordiska uppsvällda stjälkdelar som är solida med ofta flera olika tillväxtpunkter likt en potatis och växer sig större år efter år. Stamknöl är en uppsvälld stjälkbas och är ettårig. Efter blomning bildas antingen en ny eller som en del arter flera nya stamknölar ovanpå den gamla som förtvinar. Rotknöl är en uppsvälld underjordisk rot och är antingen två- eller fleråriga som växer sig större år efter år (Hansson & Hansson 2013). En rhizom har näringsinlagningen i underjordiska utlöpare som växer horisontellt under eller på markytan (Wahlsteen & Lorentzon 2013).

Figur 3. Lök i genomskärning, knöl och rhizom.

Efter geofyters blomning kan blomman stå kvar för att självså, om detta inte önskas går den att ta bort. Bladen måste dock sitta kvar och vissna ned för att kunna fotosyntisera och förse det näringsinlagrande organet med energi. Det är en viktig förutsättning för att geofyterna ska bibehålla livskraft och föröka sig (Hansson & Hansson 2013; Lorentzon & Wembling 2006).

Vårlök

I detta arbete kommer begreppet vårlök att innefatta vår-och försommarblommade geofyter som blommar från januari till juni och alltså inte endast egentliga lökar. Detta för att förenkla uttrycket om vilka växter som diskuteras då det gjorts ett antagande att geofyt inte är ett välkänt begrepp.

Ståndort

”Växtplatsen och dess egenskaper kopplat till den enskilda växten.” (Gunnarsson u.å., s.18).

En miljö med alla faktorer som påverkar en växt kallas för ståndort. Faktorerna resulterar i förutsättningar för en växt att växa på en viss plats och kan exempelvis vara markens pH-värde, blåst och konkurrens från andra växter. Värme är ytterligare en viktig faktor att ta hänsyn till vid användning av växtmaterial i hårdgjord stadsmiljö. Arter som kommer från nordliga och svala klimat stressas och blir inte livskraftiga i det heta klimatet som uppstår under de varma perioderna på året. Däremot har växter som härstammar från bland annat varma stäpper utvecklat en tolerans (Wahlsteen & Lorentzon 2013). Att använda arter som är ståndortsanpassade till en situation, alltså växter som härstammar från liknande förutsättningar som erbjuds på platsen innebär oftast hållbarare lösningar, mindre skötsel och lägre anläggningskostnader (Sjöman & Slagstedt 2015).

Ståndorten avgörs även av vilket vädersträck platsen har och hur exponerad av sol den är. I söder och västläge är växtplatserna ofta solexponerade under många timmar på dygnet till skillnad mot norr och öst som är svalare och mer beskuggade. Växtplatser under annan vegetation behöver inte nödvändigtvis betyda ett skuggigt läge, exempelvis är marken solbelyst på våren under lövfällande träd och buskage vilket innebär att många solkrävande vårlökar växer där (Wahlsteen & Lorentzon 2013).

Egenskaper en mark har och vilken förutsättning den ger för växterna är förmågan att hålla fukt och näring samt pH-värde. En torr jord består oftast av sand eller grövre morän, men även jordar med mer fukt- och näringshållande egenskaper kan vara torra i perioder på året. Exempelvis kan en växtplats med mycket träd bli torr på sommaren när lite regn når marken genom krontaket och det är konkurrens om markfukten. Vårlökar som växer på dessa platser gynnas av vårfukt när träden inte har löv för att sedan stå i torra jordar under sommaren (Wahlsteen & Lorentzon 2013). Markegenskaper som är önskvärda för att få de flesta vårlökar långlivade är en generell riktlinje ett pH-värde mellan 6.5-7.5 och en väl-dränerad jord (Lorentzon & Wembling 2006). Egenskaperna är en riktlinje som kan anses som ett neutralt läge, dock kommer detta arbete att gå närmare in på arters specifika ståndortskrav senare under rubriken ”Vårlökar med ståndortsbeskrivningar”.

Användning av vårlökar i offentlig miljö

Offentlig miljö som växtplats

Den offentliga miljön innebär inte en enhetlig typ av växtplats. Där finns allt från lummiga parker till hårdgjorda gaturum med olika förutsättningar för växter att leva i. Skillnader vid växtval till den offentliga miljön och den privata trädgården är bland annat skalan, skötselintensiteten och slitage i form av nedtrampning. I det offentliga rummet med en större skala kan inte skötseln hållas vid en hög intensitet överallt i den mån som är möjligt i en privatträdgård. I den privata trädgården kan däremot inte lika stor skala av lökplanteringar anläggas utan blir ett mindre komplement till perenner, buskar och träd.

Ur gestaltarens perspektiv ser landskapsarkitekten Wembling¹ att den offentliga miljön är inspirerande att arbeta med eftersom det ofta finns mer resurser och att fler kan ta del av planteringarna. Där finns möjligheten att inspirera folk att använda vårlökar i sin egen trädgård.

Förändring av vårlöksanvändningen

I faktabladet *Vårlökar - användning, skötsel och komposition* (Lorentzon & Wembling 2006) menar författarna att användningen av vårlökar har ökat med ett nytt typ av användningsområde. Tidigare användes vårlöksplanteringar främst i det offentliga rummet som ett ettårigt säsongsbetonat arrangemang vilket sedan efterföljdes av en komposition av sommarblommor. Idag har användandet gått mer åt beständiga planteringar genom att låta vårlökarna förvildas vilket betyder att de får spridas fritt i riklig omfattning som ger ett naturligt uttryck.

Wembling² bekräftade även under vårt samtal att användningen har ökat sedan hon blev yrkesverksam runt 00-talet. Främst yttrar sig detta i hur tillgänglig informationen har blivit för att kunna göra en vårlökskomposition. Hon menar att det tidigare var svårt att ta reda på och få en uppfattning om vårlökarnas färg och växtsätt. Den information som fanns från lökproducenter visade vårlökar planterade i rader av en art eller sort och inte i en blandad komposition. Beskrivningar om ståndortskrav var knappfälliga. Idag är informationen mer tillgänglig och lökproducenterna har inspirerande kataloger med beskrivningar och bilder som visar förslag på hur de kan användas. Exempel på en sådan lökproducent är Verver export som även har ett brett utbud av färdiga lökblandningar vilket på senare tid blivit populärt. Blandningarna kan bestå av en mix av vårlökar som varierar i färg och blomningstid. De kommer med en angivelse om livslängd och beroende på sammansättning är det allt från fyra till över tolv år. Att det ständigt tas fram nya sorter och att det idag finns ett oändligt utbud i lökproducenternas kataloger menar Wembling ytterligare visar på det ökade intresset. Hon kan även känna att det idag finns en viss förväntning av att det ska finnas vårlök med i gestaltningen.

Att komponera med vårlökar

Vårlökars nedvissning är styr ofta kompositionen med växtmaterialet. Eftersom de behöver vissna ned för att bli livskraftiga är det frågan vilken acceptans som finns för hurvida de ska täckas eller inte. Blomningstider kan hanteras på olika sätt vilket avgörs beroende på vad målet med planteringen är. Antingen kan en princip användas med två olika vårlöksflor eller där vårlökarna får avlösa varandra. Vid två vårlöksflor startar först tidiga, med fördel små vårlökar som får vissna ned

¹ Mona Wembling, landskapsarkitekt i ett samtal 18-04-19.

² Mona Wembling, landskapsarkitekt i ett samtal 18-04-19.

innan praktvårlöksfloret tar vid. Med denna princip störs inte blommande arter av nedvissnande utan samtliga är vackra under samma period. Att låta vårlökarna få avlösa varandra i blomning ger däremot en längre sammanhängande blomningsperiod. I perennrabatter har principen även med det moderna planteringssättet av minglande planteringar, än traditionell blockplantering, blivit mer förlåtande med att täcka nedvissan blast³, se figur 4. Viktigast att tänka på vid denna typ av komposition är att vårlöken ska ha en bra täckande granne vilket beskrivs närmare under rubriken ”I perennrabatt”. Vilken princip som än väljs är placeringen av vårlökar i en samplantering med annat växtmaterial något som kräver eftertanke. De bör varken placeras i framkant där den nedvissnade blasten tydligt syns eller bakom annat växtmaterial som är högre och täcker blomningen.

Figur 4. Modern minglad plantering med stjärnhyacint (*Camassia*) och nedvissnande pingstlilja (*Narcissus*) i Cementparken, Limhamn. 23 maj 2018.

Hur vårlökarna sprids ut vid plantering kan ge mer eller mindre naturligt uttryck. Vad som menas med naturligt kan representeras av en fuktäng på Norra kyrkogården i Lund, se figur 5. Vid användning av vårlökar i mer naturlika sammanhang då de ska få förvildas ställer främst ett krav på att vårlökarna är långlivade då avsikten är att ska få spridas fritt över ytan (Lorentzon & Wembling 2006). Fördelar med att låta växtmaterial förvildas poängteras i kandidatarbetet *Förvildning i offentlig miljö* (Pellas 2016) där krav på rensning, vattning och gödsling framhålls vara mindre än i rabatter. För att skapa en förvildad yta kan spridningspoler av vårlökar användas, se figur 6. Vårlökarna planteras i grupper med avstånd från varandra och med tiden blir gränserna mellan mer diffusa och ger ett naturligt uttryck. Principen kan användas både i gräsmatta och under befintlig vegetation som exempelvis i ett woodland (Wahlsteen & Lorentzon 2013).

³ Mona Wembling, landskapsarkitekt i ett samtal 18-05-02.

Figur 5. Fuktäng på Norra kyrkogården i Lund. Det naturliga uttrycket fås av att arter minglar med varandra, vissa mer utspridda och andra i sporadiska grupper. 3 maj 2018.

Figur 6. Vårlökars blad i gräsmatta visar spridningspoler där de får förvildas och spridas fritt. Norra kyrkogården i Lund. 16 april 2018.

Antal vårlökar som planteras har även betydelse för vilket uttryck platsen får. I Malmö stad har de utarbetat en modell som anger antal vårlökar per kvadratmeter för olika situationer, för att antingen ge ett naturligt uttryck eller en masseffekt. I gräsmatta anges 50-80 små vårlökar av en eller två sorter för att bli naturligt och 150-200 stycken för masseffekt. Större vårlökar som exempelvis tulpaner (*Tulipa*) av en till två sorter anges 10-40 stycken för naturligt och 50-80 för masseffekt. Vid vårlökblandningar med olika arter och sorter som ger längre blomningstid anges 80-150 stycken för naturligt respektive 200-250 för masseffekt. I perennrabatt används färre vårlökar per kvadratmeter där små vårlökar av en till två sorter anges 30-50 stycken för naturligt och 75-100 för masseffekt. Större vårlökar av en till två sorter anges 3-15 stycken för naturligt och 15-30 för masseffekt. Flera sorter med avväxlande blomningstid anges 40-75 stycken för naturligt och 90-130 för masseffekt⁴.

Kostnad och skötselintensitet

Många arter av små vårlökar är billiga i inköp, skötlextensiva och långlivade om de får förvildas som släktena krokus (*Crocus*), porcelinshyacinter (*Puschkinia*) och blåstjärnor (*Scilla*) men även påsk- och pingstliljor (*Narcissus*). De som är lite mer kostsamma är kejsarkrona (*Fritillaria imperialis*) samt många arter bland lökar (*Allium*) och tulpaner (*Tulipa*). De kan vara dyrare i inköp men även att det krävs mer planering var de ska planteras eftersom de får stor volym av nedvissan blast⁵.

Vårlökar i olika situationer

I GRÄSMATTA

Att använda vårlökar i gräsmatta tillför ett mer intressant och estetiskt tilltalande inslag under vårperioden då gräsmattan är fuktig och inte används intensivt förrän mark torkat upp, och många vårlökar försvunnit.

Små vårlökar passar väl att planteras i gräsmatta eftersom de vissnar ned snabbt och gräsytan kan därmed börjas klippa tidigt på sommaren (Wahlsteen & Lorentzon 2013). Arter som ofta används i detta syfte vilket kunde observeras under rundvandringar är blåstjärnor (*Scilla*), vårstjärnor (*Chionodoxa*), vintergäck (*Eranthis*), snödroppar (*Galanthus*), krokus (*Crocus*) och

⁴ Torun Jorde, arbetsledare kommunteknik Malmö stad. Föreläsning 17-09-11 "Lökar o knölar - geofyter ur ett användarperspektiv i Malmö stad."

⁵ Mona Wembling landskapsarkitekt i ett samtal 18-04-19.

porslinshyacinter (*Puschkinia*). På större gräsytor är förvildning av små vårlökar vanlig, främst i de miljöer där många passerar och platser av betydelse. Exempel i Lund där man använt sig av blandningar för att skapa hav av olika små vårlökar var i Stadsparken och intill Universitetsbiblioteket, se figur 7 och 8.

Figur 7. Stadsparken. 16 april 2018.

Figur 8. Universitetsbiblioteket. 16 april 2018.

I gräsmattor kan vårlökar enkelt planteras på stora ytor med hjälp av maskinell löksättare som kopplas till en traktor (Wahlsteen & Lorentzon 2013). Metoden av plantering kunde observeras under rundvandringar på flera ställen i både Lund och Malmö, främst i gräsytor intill gång- och bilvägar vilka fått remsor av olika vårlöksblandningar som ett mer praktfullt inslag än förvildningssituation. Generellt för blandningarna var att de inleddes tidigt av krokus (*Crocus*) som sedan avväxlades av påsk- och pingstliljor (*Narcissus*) samt tulpaner (*Tulipa*) ofta i kombination med lägre vårlökar. Remsornas utformning har enkla former vilket gör det tillgängligt för gräsklippare att komma till ytan runt om.

Figur 9. Remsor med en vårlöksblandning av tulpaner (*Tulipa*) och påsk- och pingstliljor (*Narcissus*). Gräset runt om plantering kan enkelt klippas med gräsklippare. Sankt Laurentiigatan, Lund. 3 maj 2018.

I gräsmatta kan även en fuktäng skapas likt den på Norra kyrkogården i Lund. Där bjuds på en lång avväxlande blomning av olika vårlökar från blåstjärnor (*Scilla*), porslinshyacinter (*Puschkinia*) och vårstjärnor (*Chionodoxa*) till påsk- och pingsliljor (*Narcissus*) och tillsist kungsänglilja (*Fritillaria meleagris*), se figur 10 och 11.

Figur 10. Norra kyrkogården 16 april 2018.

Figur 11. Norra kyrkogården 3 maj 2018.

I PERENNRABATT

Att inkludera vårlökar i växtkompositionen till en perennrabatt gör att man kan öka det estetiska värdet under en längre period på året. Det händer något i rabatten från tidig vår och senare under försommaren kan vårlökarna kombineras med tidigblommande perenner. Att låta vårlökar stå intill perenner är särskilt användbart för större arter som tulpaner (*Tulipa*) samt påsk- och pingsliljor (*Narcissus*) vilka tar längre tid på sig att vissna ned där perennerna får täcka det nedvissnande (Wahlsteen & Lorentzon 2013).

Lorentzon och Wembling (2006) framhåller två sätt att använda vårlökar i rabatter, genom att antingen kombinationsplantera med perenner där de får blomma ihop eller att använda vårlökar som vissnar ned snabbt för att undvika ful blast. Tidiga perenner som är bra kombinationsväxter till vårlökarna nämns släkten som törel (*Euphorbia*) och julrosor (*Helleborus*). Även lungört (*Pulmonaria*), kaukasisk förgätmigej (*Brunnera macrophylla*) och ormöga (*Omphalodes verna*) kunde vid rundvandringar fastställas som goda tidigblommande arter att kombinationsplantera med.

Figur 12. Tulpaner kombinationsplanterade med kaukasisk förgätmigej (*Brunnera macrophylla* 'Betty Bowring') och hakonegräs (*Hakonechloa macra*). Stadsparken, Lund. 3 maj 2018.

Arter som har något senare bladmassa kan även vara goda samplanteringsväxter då de hinner växa upp tillräckligt för att täcka nedvissnande vårlökar. Släkten som Wembling och Lorentzon (2006) lyfter för det syftet är astilbe (*Astilbe*), dagliljor (*Hemerocallis*), funkior (*Hosta*), pioner (*Paeonia*), rogersia (*Rodgersia*), ormbunkar (*Matteuccia* & *Dryopteris*) samt japanska gräs (*Miscanthus*), se figur 11. De perenner som samplanteras med bör ha en viss höjd för att både kunna täcka det nedvissnande samt att låga marktäckare kan bli utskuggade av vårlökarnas blast. I Slottsparken i Malmö användes daggkåpa (*Alchemilla*) och näva (*Geranium*) som kantväxter i en perennrabatt vilka blommor senare än vårlökarna men som vid besök den i slutet av april tillsammans med tidigtblommande perenner täckte markytan, se figur 14.

Figur 13. Överblommande tulpaner (*Tulipa*) som täcks av funkior (*Hosta*). 23 maj 2018.

Figur 14. Perennrabatt i Slottsparken, Malmö. Pärhyacinter (*Muscari*), påskliljor (*Narcissus*) och balkansippa (*Anemone blanda*) placerade i rabatt med både kombinationsväxter och de som senare kommer upp och täcker. 20 april 2018.

I LUNDEN OCH WOODLAND

Lunden är en skogsnaturtyp med mycket ljusinsläpp under lövträd och har sin största vårblomning av örter innan träden beskuggar marken. Ett woodland efterliknar en sådan ljus skogsmiljö men är ofta uppbyggt av exotiskt växtmaterial med träd, buskar och marktäckande perenner. Den här typ av växtplats är lämplig för många vårlökar som trivs i vårfuktiga och svala miljöer. Exempel på arter är guldlök (*Allium moly*), ramslök (*Allium ursinum*), vitsippa (*Anemone nemorosa*) och hundtandsliljor (*Erythronium*) (Hansson & Hansson 2013). Under observationsrundvandringarna framkom att användning av vårlökar i lund- och woodlandmiljö återfinns främst i parkområden där små vårlökar samt påsk- och pingstliljor (*Narcissus*) fått förvildas över stora ytor.

Figur 15. Lundmiljö med blommande vårlökar av vitsippa (*Anemone nemorosa*), rysk blåstjärna (*Scilla siberica*) och gulsippa (*Anemone ranunculoides*). Holmbergsska tomten, Lund. 17 april 2018.

Figur 16. Woodlandmiljö med påskliljor (*Narcissus*) och vårlöksmatta av vårstjärna (*Chionodoxa*) och vitsippa (*Anemone nemorosa*). Kungsparken, Malmö. 20 april 2018.

UNDER BUSKAR, TRÄD OCH I BRYN

Brynet är den miljö som skapas mellan skog, dunge eller buskage och en öppen yta (Jordbruksverket u.å.). Miljön i det offentliga rummet återfinns ofta intill gångstigar där många hundar rastas vilket leder till att arter som gynnas av kväve och fosfor frodas. Brännässlor och hundkäx är typiska växter som trivs där men användbara vårlökar är rysk blåstjärna (*Scilla siberica*), vårstjärna (*Chionodoxa*), porslinshyacint (*Puschkinia*), vintergäck (*Eranthis hyemalis*) och aftonstjärna (*Ornithogalum nutans*) (Hammer 1997).

Under rundvandring i Lund kunde det observeras att det använts samma typ av blandning av små vårlökar med krokus (*Crocus*), vårstjärna (*Chionodoxa*), vintergäck (*Eranthis*), rysk blåstjärna (*Scilla siberica*) och vårlök (*Gagea lutea*) i flera planteringar i bryn samt under träd och buskar. Vårlöksplanteringarna fanns liksom förvildningssituationerna i gräsmatta främst på platser där många passerar eller är av betydelse som exempelvis Lundagård i Lund, se figur 18.

Figur 17. Vintergäck (*Eranthis hyemalis*). Alnarp. 4 april 2018.

Figur 18. Brynet fyllt av vårlöksblandning intill Lundagård. 17 april 2018.

Wembling⁶ rekommenderar förutom nämnda arter följande för situation under träd, buskar och i bryn:

Spansk klockhyacint (*Hyacinthoides hispanica*)

Nunneört (*Corydalis solida* & *Corydalis nobilis*)

Blåstjärnor (*Scilla*)

Stjärnlökar (*Ornithogalum nutans* & *Ornithogalum umbellatum*)

Balkansippa (*Anemone blanda*)

Klockliljor (*Fritillaria meleagris*)

ETTÅRSPLANTERINGAR

Av rundvandringar kunde det konstateras att ettårsplanteringar är vanligast förekommande i de centrala delarna av en stad som torg, praktplanteringar i parker eller intill byggnader som är av extra betydelse. Wembling och Lorentzon (2006, s.13) poängterar att ”metoden är mycket användbar och förekommer på platser där det finns behov av att försköna eller skapa uppmärksamhet”.

Planteringarna kan exempelvis vara i urnor eller avgränsade ytor där ståndortsbetingelserna har mindre betydelse då den endast ska prestera under en kortare period och bytas ut till nästa säsong. Dock kräver planteringar i urnor att bevattnas frekvent under hela växtsäsongen för att inte slokna (Hansson & Hansson 2013).

Wembling⁷ menar att fast än det kan kännas som ett slöseri att slänga växtmaterialet efter varje säsong och köpa nytt är det minst resurskrävande ur tids- och kostnadsaspekt att göra på det sättet. Det kostar mer att ta vara på och förvara vårlökarna efter blomning än att köpa nytt samt att det finns en risk att de skadas vid hanteringen. Ettårsplanteringar ger även en möjlighet att kunna sätta ett tema för säsongen som planteringarna runt om i staden får följa och blir en förändring från år till år. Ytterligare ges tillfälle att använda arter och sorter som inte är långlivade. Wemblings erfarenhet är att intresset för ettårsplanteringarna brukar vara stort, exempelvis annonseras årets tema och växtmaterial på Lunds kommuns och Malmö stads hemsida. I Helsingborg körs planteringarna ut på natten för att stadsinvånarna spänt ska mötas på morgonen av årets kompositioner.

Figur 19. Ettårsplantering utanför Casino Cosmopol med årets tema för Malmö stads vårfior. 20 april 2018.

⁶ Mona Wembling, landskapsarkitekt i ett samtal 18-04-19.

⁷ Mona Wembling, landskapsarkitekt i ett samtal 18-04-19.

Vårlökar i ettårsplanteringar är ofta kombinerade med utplanteringsväxter så som penséer (*Viola*), tusenskönor (*Bellis perennis*), förgätmigej (*Myosotis palustris*), gyllenlack (*Erysium*) och lundvivor (*Primula elatior*) (Wembling & Lorentzon 2006). Årets vårflor 2018 i Lunds paradplanteringar bestod av en färdig vårlöksblandning av tulpaner (*Tulipa*), pärlhyacint (*Muscari*) och hyacint (*Hyacinthus*) som kombinerats med förgätmigej och två olika sorter av penséer (Lunds kommun 2018a), se figur 21. Tidigare på året ställdes det ut urnor med påskliljor (*Narcissus ssp.*) på torg och intill Stadsparken men senare vårflor i urnor innehöll endast utplanteringsväxter. Vid ettårsplanteringar är principen att ha ett eller två vårlöksflor att föredra eftersom de ska ge ett praktfullt uttryck under en kortare period (Wembling & Lorentzon 2006).

Figur 20. Entré till Stadsparken, Lund. 23 mars 2018.

Figur 21. Ettårsplantering i Lund med vårlökar och utplanteringsväxter, 2 maj 2018.

HÅRDGJORD STADSMILJÖ

Wahlsteen och Sjöman (2009) har skrivit ett faktablad om perenner i stadsmiljö och vilka ståndortsförutsättningar som ges där. De menar att det efterforsks om lämpliga stadsträd men att det saknas kunskap om undervegetation i form av örtartat växtmaterial. Träd har stora rotsystem som ska rymmas i begränsade planteringsbäddar och är känsliga för jordpackning vilket är vanligt förekommande i staden. De framlyfter att örtartade växter däremot, så som vårlökar, har mindre kompaktare rotsystem och påverkas inte lika mycket av packning.

Planteringar i hårdgjord stadsmiljö är en lämplig växtplats för de lökväxter som härstammar från varma klimat eftersom de utnyttjar vårfukten som finns efter vintern samt kräver den torra och varma sommaren för att få en lång livslängd (Wahlsteen & Sjöman 2009). Dessa vårlökar har sin naturliga utbredning bland annat i södra Europa och Centralasien. De är direkt beroende av att stå torrt och varmt, så kallat att "bakas" under sommaren för att trigga igång nästa års blomning. Till dem räknas många arter av tulpaner (*Tulipa*), krokus (*Crocus*), iris (*Iris*) och stäppliljor (*Eremurus*) (Wahlsteen & Sjöman 2009; Lorentzon & Wembling 2006).

I stads- och gaturum där planteringar bland annat görs i refuger och rondeller ersätts jorden med krossmaterial som är rik på kalk vilket gör att det är torrt men samtidigt näringsrikt. Samma ståndortsförutsättningar finns naturligt bland annat på Gotland och Öland. Vårlökar som trivs på denna ståndort är många lökar (*Allium*) och tulpaner (*Tulipa*) (Wahlsteen & Lorentzon 2013).

Under observationsrundvandringar kunde det konstateras att vårlöksplantering i hårdgjord stadsmiljö inte är vanligt förekommande i de centralaste delarna av Lund eller Malmö där biltrafiken är begränsad. De förekom främst som remsor intill bil- och cykelväg med avväxlande blomningstid. Vårlökar i en sådan plantering under allé av lindar (*Tilia*) bestod av krokus (*Crocus*), vintergäck (*Eranthis hyemalis*), nunneört (*Corydalis*), porslinshyacint (*Puschkinia*), vårstjärna (*Chionodoxa*) och rysk vårstjärna (*Scilla siberica*), se figur 22.

Figur 22. Små vårlökar intill gång- och bilväg.

För att titta på exempel på hur planteringar av vårlökar i gaturum, så som refuger och rondeller, kan se ut och anläggas har en del av Cementparken i Limhamn studerats. Där finns planteringar med liknande ståndortsförutsättningar som i gaturummen vilket är torrt och kalkrikt. För att bevara anknytningen till det gamla cement- och kalkindustriområdet har bland annat krossmaterial från en riven siloanläggning använts och skapats stäppplanteringar i (Ising 2018), se figur 23. Planteringarna har ett naturligt planteringssätt där växtmaterialet minglar med varandra och där vårlökarna får avlösa varandra i blomningstid.

Figur 23. Planteringarna anlagda i krossmaterial.

Figur 24. I förgrunden skymtas bollök (*Allium karataviense*) och längre bak svävar bollar av skägglök (*Allium stipitatum* 'Mount Everest'). 23 maj 2018.

Vårlökar i stäppplantering, Cementparken:

Cyclamen coum/dvärgcyclamen: 10cm blomning januari-mars

Galanthus elwesii/turkisk snödroppe: 15cm blomning februari-mars

Iris reticulata/våriris: 10cm blomning februari-april

Allium christophii/stäpplök: 50cm blomning juni

Anthericum liliago/stor sandlilja: 40cm blomning juni

Asphodelus albus/afodill: 50cm blomning maj-juni

Allium karataviense/bollök: 20cm blomning maj-juni

Narcissus 'Thalia'/orkidé-narciss: 30cm blomning mars-april

Allium stipitatum 'Mount Everest'/skägglök: 120cm blomning juni

Allium nigrum/svartlök: 70cm blomning juni

Nectaroscordum siculum ssp. *bulgaricum*/honungslök: 90cm blomning juni

Artbeskrivningar: Wahlsteen & Lorentzon 2013; Hansson & Hansson 2013

Figur 25. Våriris (*Iris reticulata*) i sluttampen av blomning. 20 april 2018.

Vårlökar med ståndortsbeskrivningar

Följande avsnitt är en förteckning av vårlökar som anses vara lämpliga att använda för offentlig miljö och dess olika ståndorter och situationer. Urvalet av vårlökar har främst gjorts efter observationer under rundvandringar - vilka arter som ofta förekommer i offentlig miljö men även efter rekommendationer från yrkesverksamma samt litteratur. Förteckningen beskriver olika vårlökars utseende, blomningstid, härkomst, vilka ståndortskrav de har samt situationer de lämpas att användas för. Arter inom de olika släktena är uppdelade efter vilket behov av fukt de har - torrt, friskt eller fuktigt.

Allium/lökar

Tillhör de egentliga lökarna och är en divers grupp med en art för var ståndort och situation. Gemensamt för släktet är att blommorna sitter i huvudlika flockar. Att tänka på vid plantering av lökar är att bladen vissnar snabbt och ser tråkiga ut (Wahlsteen & Lorentzon 2013) dock har den överblommade blomställningen ofta ett högt prydnadsvärde. Nedanstående arter förutom de under friskt och friskt-fuktigt är användbara arter för rabatt⁸.

TORRT

Allium atropurpureum/vinlök: Blomning juni-juli, 50-90cm. Som namnet antyder är vinlökens blomställning djupt vinröd och är en något platt flock. De växer i naturen på torra och öppna platser i Ungern och Balkan (Hansson & Hansson 2013).

Allium cristophii/stäpplök: Blomning juni, 40-60cm. Härstammar från Turkiet till Centralasien där den växer på steniga sluttningar. Art som vill stå näringsrikt och i sol där den inte riskerar vinterblöta (Hansson & Hansson 2013; Wahlsteen & Lorentzon 2013).

Allium karataviense/bollök: Blomning maj-juni, 15-25cm. Blekrosa blommor som sitter i en bollformad flock och har dekorativa gråblå blad. Växer naturligt på bergssluttningar i regionen Pamir-Alaj. Användbar i varma soliga rabatter eller grusparti (Hansson & Hansson 2013).

Allium nigrum/svartlök: Blomning juni, 50-80cm. Svartlökens blommor är vita och sitter i en något platt flock. Arten härstammar från ett område som sträcker sig från Sydeuropa till Iran. Vill växa på kalkrika och steniga marker som är soliga och torra (Hansson & Hansson 2013).

TORRT-FRISKT

Allium stipitatum 'Mount Everest'/skägglök: Blomning juni, 80-100cm. 15cm stora vitblommande blomställningar. Arten härrör från Centralasien där den växer på klippiga sluttningar och fält (Hansson & Hansson 2013). Både Hansson & Hansson och Wembling⁹ anser att den är pålitlig som återkommer år efter år i näringsrik jord och är en av de bollika lökarna som fungerar även för friskare lägen.

FRISKT

Allium moly/guldlök: Blomning maj-juni, 15-25cm. Gyllengul blomma som sitter i något platt flock. Har sin naturliga utbredning i bergsområden i sydvästra Frankrike och östra Spanien där de växer i skuggan av klippor (Hansson & Hansson 2013). Har mindre krav på näring och tålig för skugga, bra till förvildning i naturlika miljöer (Wahlsteen & Lorentzon 2013).

⁸ Mona Wembling, landskapsarkitekt i ett samtal 18-04-19.

⁹ Mona Wembling, landskapsarkitekt i mailkonversation 18-05-14.

FRISKT-FUKTIGT

Allium ursinum/ramslök: Blomning maj, 20cm. Vit blomma och får en rejäl bladmassa som bildar marktäckande bestånd. Har sin naturliga utbredning i södra Sverige, dock sällsynt, och Europa där den växer i lövskog på fuktig och näringsrik jord. Trivs bra på kalkhaltig jord. Lämpligast att använda till förvildning i woodland eller lundmiljö (Hansson & Hansson 2013; Wahlsteen & Lorentzon 2013).

Anemone/anemoner

TORRT

Anemone blanda/balkansippa: Blomning april, 5-10cm. Blå, vita eller rosa blommor som påminner om vitsippan men med fler smala kalkblad. Härstammar från östra Medelhavsområdet där den växer på betesmarker och klippiga miljöer. Användbar för förvildning under buskar och träd samt rabatt men även hårdgjorda miljöer där det är väl-dränerat (Hansson & Hansson 2013).

FRISKT

Anemone apennina/knölsippa: Blomning april, 20cm. Ljust blå sippa. Härstammar från bergskedjan Apenninerna i Italien, men finns förvildad i Europa i lövskog och lundar (Hansson & Hansson 2013). Passar väl att användas i solig rabatt eller under lövfällande träd och buskar. Långsamväxande men anses av Wahlsteen och Lorentzon (2013) att vara mer pålitlig och långlivad än balkansippan (*Anemone blanda*).

Anemone nemorosa/vitsippa: Blomning maj, 10-25cm. Vitblommande inhemsk art som växer naturligt på surare jordar i bokskog. Plantering behöver dock inte vara i sur miljö utan fungerar väl i vandrande skugga på näringsrik jord. Passar bra att plantera på stora ytor under lövfällande vegetation (Wahlsteen & Lorentzon 2013).

Anemone ranunculoides/gulsippa: Blomning maj, 10-25cm. Gul blomma som växer vilt i Sverige ända upp till Jämtland. Dock vanligast förekommande på kalkhaltiga jordar i Skåne och på Gotland där de växer i lövskogar och på skogsängar. Samma typ av användning som vitsippan (Hansson & Hansson 2013).

Anthericum/sandliljor

TORRT

Anthericum liliago/stor sandlilja: Blomning juni, 70cm. Blommar med vita stjärnlika blommor i en gles klase. Förekommer i Skåne, Blekinge, Öland och Östergötland på torra varma jordar (Hansson & Hansson 2013).

Camassia/stjärnhyacinter

Släktet har sin härkomst från Nordamerika där de återfinns på näringsrika fuktängar. Arterna inom släktet har liknande ståndorts krav och vill stå väl-dränerat men med tillgång på fukt och näring i sol till halvskugga, tolererar även kalkhaltiga jordar. Blomställningen är upprätta klasar som kan vara mer eller mindre täta med stjärnlika blommor som går i vita eller blåa toner. Fungerar bra att användas i rabatt eller förvildning i gräsmatta. Stjärnhyacinterna får mycket bladmassa som tar lång tid att vissna ned (Hansson & Hansson 2013; Wahlsteen & Lorentzon 2013).

TORRT

Camassia scilloides/präriehyacint: Blomning maj-juni, 40cm. Växer på torrare ängar och prärier i östra USA (Wahlsteen & Lorentzon 2013).

FRISKT

Camassia leichtlinii/mörk stjärnhyacint: Blomning maj-juni, 90cm. Störvuxen art som har sin naturliga utbredning på fuktängar i västra USA (Wahlsteen & Lorentzon 2013).

Camassia quamash/ätlig stjärnhyacint: Blomning maj-juni, 30-90cm. Art med det största utbredningsområdet i nordvästra USA där den återfinns på fuktängar (Wahlsteen & Lorentzon 2013). Har oftast gula ståndarknappar. Sprider sig snabbt (Hansson & Hansson 2013).

Chionodoxa/vårstjärnor

TORRT-FRISK-FUKTIGT

Chionodoxa forbesii/vårstjärna: Blomning april, 20cm. En blå stor stjärnlik blomma med vit mitt. Arten har sin naturliga utbredning i västra Turkiet där den växer på berg i vårfuktiga kalkrika platser som får torka upp under sommaren. Utvecklas bäst i väl-dränerad näringsrik jord i sol till halvskugga. Användbara både för förvildning i gräsmatta och i rabatt (Hansson & Hansson 2013; Wahlsteen & Lorentzon 2013). Vanligt förekommande i offentliga miljöer både under buskar och träd, i gräsmatta och vårlöksblandningar.

Corydalis/nunneörter

Blommorna sitter i toppställda klasar och liknar små rör. Nunneörter vissnar vanligen ner snabbt och försvinner helt under sommaren. Användningsområdet är främst till förvildning i gräsmatta och bryn eftersom de sprider sig bra men fungerar även för mer naturlika perennrabatter (Hansson & Hansson 2013; Wahlsteen & Lorentzon 2013).

FRISKT

Corydalis cava/hålnunneört: Blomning april-maj, 20-30cm. Blommorna skiftar i rosa, rosarött och vitt. Växer naturligt i Europa, Turkiet, Kaukasus och norra Iran i bokskog på kalkhaltig och näringsrik jord (Hansson & Hansson 2013).

Corydalis solida/stor nunneört: Blomning april-maj, 20-30cm. Blommorna är rödvioletta men kan vara mycket variabel. Härstammar från Europa och Kaukasus där den växer i skog och på ängar i näringsrik jord (Hansson & Hansson; Wahlsteen & Lorentzon 2013).

Crocus/krokus

Arterna i släktet kommer främst från vårfuktiga platser som torkar upp under sommaren. Mycket användbara i de flesta situationer som gräsmatta, rabatter, under buskar och träd samt gatumiljö (Wahlsteen & Lorentzon 2013).

TORRT-FRISKT

Crocus chrysanthus/bägarkrokus: Blomning mars, 10cm. Den rena arten är gulblommig men finns stor variation av sorter. Bägarkrokusen härstammar från sydöstra Europa och Turkiet där den växer på gräs- och stenslänter (Hansson & Hansson 2013).

Crocus tommasinianus/snökrokus: Blomning mars, 5-8cm. Blomman går i ljuslila till purpurfärgade toner med en vit tub. Växer naturligt i södra Ungern och Bulgarien på bergssluttningar (Hansson & Hansson 2013). Lämplig att användas i gräsmatta för att inte blomman ska brytas (Wahlsteen & Lorentzon 2013).

Crocus vernus/vårkrokus: Blomning mars, 8-10cm. Vit till purpurfärgad blomma. Härstammar från bergsområden i centrala och södra delarna av Europa där de växer i ljusa skogar och gräsmarker (Hansson & Hansson 2013).

Eranthis/vintergäck

FRISKT-FUKTIGT

Eranthis hyemalis/vintergäck: Blomning februari-mars, 5-12cm. En av de vanligaste tidiga vårlökarna som ofta skymtas i snötäcket med sina gula blommor. Är sedan länge förvildad i Sverige men har sin härkomst från sydöstra Europa till Bulgarien (Hansson & Hansson 2013). Vill stå i näringsrik jord som inte torkar upp helt under sommaren. Används främst förvildad i gräsmattor eller under buskar och träd. Fungerar även i perennrabatter (Wahlsteen & Lorentzon 2013).

Eremurus/stäppliljor

Stäppliljor har extrema ståndortkrav som innebär väl-dränerade, näringsrika, solexponerade och varma platser. Släktet kommer främst från Centralasien och växer i steniga bergssluttningar. Stora vårlökar som skapar höjd och blickfång åt planteringen. Stäppliljor bildar mycket bladmassa som vissnar ner under sommaren vilket bör tänkas på vid samplantering att de lämnar ett hål efter sig (Wahlsteen & Lorentzon 2013).

TORRT

Eremurus robustus/jättestäpplilja: Blomning juni-juli, 150-200cm. Ljust vitrosa blommor som även efter blomning utgör en dekorativ blomställning. Härstammar från Centralasien och Afghanistan (Wahlsteen & Lorentzon 2013).

Eremurus stenophyllos/gul stäpplilja: Blomning juni-juli, 100cm. Gula åt orange blommor. Har sin naturliga utbredning i Centralasien och västra Pakistan. Anses vara en art av de mer långlivade och lättodlade i släktet (Wahlsteen & Lorentzon 2013).

Eremurus Reuter-Gruppen/hybridstäppliljor: Blomning juni-juli, 150cm. Finns sorter i olika blomningsfärg från mörkrosa till vita (Wahlsteen & Lorentzon 2013).

Erythronium/hundtandsliljor

FRISKT

Erythronium dens-canis/hundtandslilja: Blomning april-maj, 15-25cm. Blomman är violett med bakåtböjda kalkblad, bladen har purpurfärgade marmoreringar. Härstammar från sydvästra Europa till Turkiet. Användbar i woodland och under buskar eller i perennrabatt om den får stå ostört. Vill ha det jämnfuktigt och svalt (Wahlsteen & Lorentzon 2013).

Erythronium-hybrider/hybridhundtandsliljor: 'Pagoda' och 'White Beauty' rekommenderar Wahlsteen och Lorentzon (2013) att vara lättodlade och kraftigväxande.

Fritillaria/klockliljor

TORRT

Fritillaria montana/späd klocklilja: Blomning april-maj, 25-40cm. Arten liknar kungsängsliljan med sitt pupurfärgade schackrutsmönster men är en något högre och mer späd art. Härstammar från södra Frankrike, Italien, Balkan och norra Grekland där den växer på kalkstensmarker, klippiga sluttningar och bland höga gräs (Hansson & Hansson 2013). Ovanlig i handeln.

FUKTIGT

Fritillaria meleagris/kungsängslilja: Blomning maj-juni, 20-35cm. Schackkrutsmöntrad klocklik hängande blomma på spåda stjälkar. Har sin naturliga utbredning i ett område omfattande England, centrala Ryssland, Balkan och Alperna där de växer på ljusa ängar med hög markfuktighet hela året. Lämplig att förvildas i gräsmattor och bryn. (Hansson & Hansson 2013; Wahlsteen & Lorentzon 2013).

Galanthus/snödroppar

FRISK-FUKTIGT

Galanthus elwesii/turkisk snödropp: Blomning februari-april, 10-30cm. Större art än den vanliga snödroppen men annars lik. Härstammar från Makedonien, norra Grekland, Ukraina, Bulgarien och Turkiet där den främst förekommer i bergsområden (Hansson & Hansson 2013). Turkisk snödropp fungerar väl att användas i rabatt men även till förvildning under buskar och träd. Utvecklas bäst i näringsrik, vårfuktig mark som torkar upp under sommaren (Wahlsteen & Lorentzon 2013).

Galanthus nivalis/snödropp: Blomning februari-april, 10-20cm. Snödroppen har sin naturliga utbredning i ett område som innefattar Pyrenéerna till Ukraina och är även förvildad i Sverige. Växer naturligt i lövskogar eller på klippiga platser längs vattendrag i näringsrik jord (Hansson & Hansson 2013). Kan stå något fuktigare än turkisk snödropp (*Galanthus elwesii*), användbar i gräsmattor och naturlika miljöer (Wahlsteen & Lorentzon 2013).

Hyacinthus/hyacinter

TORRT

Hyacinthus orientalis/hyacint: Blomning april-maj, 20-30cm. Har blivit hårt selekterad och det finns en uppsjö av sorter, oftast sitter blommorna i täta klasar (Hansson & Hansson 2013). Den rena arten förekommer ursprungligen från Turkiet och västra Asien på väl-dränerade, kalkhaltiga jordar. Hyacinter kan användas till förvildning i gräsmatta och bryn men även i rabatter (Wahlsteen & Lorentzon 2013). De används i ettårsplanteringar som ett lägre skikt till högre vårlökar.

Leucojum/snökllockor

FRISK-FUKTIGT

Leucojum vernalis/snökllocka: Blomning mars-april, 20-30cm. Vita klocklika nickande blommor. Har sin naturliga utbredning i Centraleuropa där den växer på fuktängar eller i fuktiga skogar. Användbar i gräsmatta, under buskar och träd eller skuggigare rabatter (Wahlsteen & Lorentzon 2013).

Muscari/pärlhyacinter

FRISK

Muscari armeniacum/armenisk pärlhyacint: Blomning april-maj, 15-20cm. Blommorna är blålila och sitter i axlika klasar. Härstammar från sydöstra Europa till Kaukasus där de breder ut sig på stäpper, ängar och glesa skogar. Vill växa på vårfuktiga, solöppna platser som torkar upp på sommaren (Wahlsteen & Lorentzon 2013).

Narcissus/påsk- och pingstliljor

Planteringar med påsk- och pingstliljor kan bli långlivade och fungerar vanligen i 10-15 år innan plantorna måste delas, dock behövs näringsgivor för fortsatt lång blomning. Generellt vill påsk- och pingstliljor inte att jorden ska torka upp under sommaren utan stå i något fuktig jord (Lorentzon & Wembling 2006). De är väl lämpade att användas för förvildning i gräsmatta och ängar, under lövfällande vegetation samt i rabatt och urnor. Att tänka på är att påsk- och pingstliljors blad vissnar ner långsamt (Wahlsteen & Lorentzon 2013).

FRISKT-FUKTIGT

Narcissus Triandrus-Gruppen/orkidénarciss: Blomning april-maj, 15-25cm. Blomman är vit eller ljus gul med trumpetlik bikrona. Hybrider av *Narcissus triandrus* som har sin naturliga utbredning i Spanien, Portugal och nordöstra Frankrike där den växer naturligt i skogar och steniga gräsmarker. Hybriderna anses dock vara mer hårdiga och lättodlade (Hansson & Hansson 2013).

FUKTIGT

Narcissus poeticus/pingstlilja: Blomning maj, 35-50cm. Variabel art men har vita kalkblad och gul bikrona som är rödkantad. Härtammar från ett område som innefattar delar av östra Frankrike, centrala Spanien, södra Italien och nordvästra Grekland (Hansson & Hansson 2013).

Narcissus pseudonarcissus/påsklilja: Blomning april-maj, 20-60cm. Påskliljor har vita till mörkt gula kalkblad och trumpetlik bikrona. Naturliga utbredningsområdet inkluderar västra Europa till norra England. Arten växer på ängar eller steniga marker och kan odlas i de flesta jordar som inte är för torra eller näringsfattiga (Hansson & Hansson 2013).

Nectaroscordum/honungslökar

FRISKT

Nectaroscordum siculum ssp. bulgaricum/balkanhonungslök: Blomning maj-juni, 90-120cm. Hängande långskaftade klocklika blommor i rosa, vita och gröna toner. Härtammar från Balkan, sydöstra Rumänien och Krim där den växer i skogar till öppna steniga marker. Lättodlad på de flesta jordar som inte är för blöta. Honungslökar är användbara för rabatter och ängsmiljöer (Hansson & Hansson 2013; Wahlsteen & Lorentzon 2013).

Ornithogalum/stjärnlökar

FRISKT

Ornithogalum nutans/aftonstjärna: Blomning maj-juni, 25-30cm. Silvervita blommor som sitter i en ensidig klase och arten behåller bladen gröna under hela blomningen. Härtammar från östra Balkan och Turkiet där den återfinns på fält. Vill stå väl-dränerat i sol till halvskugga men kräver ljus för att blommorna ska öppnas. Bra art för förvildning både i gräsmatta och bryn, har snabb spridningsförmåga (Hansson & Hansson 2013; Wahlsteen & Lorentzon 2013).

Ornithogalum umbellatum/morgonstjärna: Blomning maj-juni, 20-25cm. Vita blommor i flock som kräver sol för att öppnas. Rikblommande art där bladen vissnar ned under blomningen. Har sin naturliga utbredning i centrala och södra Europa, Turkiet, Syrien, Libanon, Israel och Nordafrika (Hansson & Hansson 2013; Wahlsteen & Lorentzon 2013).

Puschkinia/porslinshyacinter

TORRT-FRISKT

Puschkinia scilloides/porslinshyacint: Blomning mars-april, 5-20cm. Mycket ljust blå blommor med en mörkare blå rand på varje kalkblad. Blomställningen är en klase med 4-10 stjärnlika blommor (Hansson & Hansson 2013). Har mycket låga ståndortskrav så länge platsen inte är för blöt. Har sin naturliga utbredning i Kaukasus, södra Turkiet, norra Iran, Syrien och Libanon. Porslinshyacinten är lämpligast att använda till förvildning i gräsmatta eller under buskage och bryn (Wahlsteen & Lorentzon 2013).

Scilla/blåstjärnor

TORRT-FRISKT

Scilla italica (syn. *Hyacinthoides italica*)/italiensk blåstjärna: Blomning maj, 30-40cm. Ljust blålila stjärnlika blommor som sitter i en toppställd konformad klase och får en rejäl bladtuva. Arten växer sig sakta större och står på sin plats i planteringen. Härstammar från Italien, Frankrike och Portugal och användbar för naturlika miljöer i woodland eller gräsmatta (Hansson & Hansson 2013; Wahlsteen & Lorentzon 2013).

Scilla siberica/rysk blåstjärna: Blomning april-maj, 10-20cm. Blåa stjärnlika nickande blommor som sitter i en upp till femblommig klase. Härstammar från ett område inkluderande östra Europa, Kaukasus till norra Iran där de växer i skogar och buskage (Hansson & Hansson 2013). Anspråkslös så länge den inte står för blött och är användbar att förvilda i gräsmatta som under buskar och träd (Wahlsteen & Lorentzon 2013).

Tulipa/tulpaner

De flesta tulpaner vill stå i väl-dränerat soligt läge där löken får bakas under sommaren. Dock kan de rena arterna ha mer extrema krav på torka än de framodlade sorterna. Tulpaner är klassificerade i 15 olika grupper som bland annat Tidiga enkla tulpaner, Liljetulpaner och Kejsartulpaner (Hansson & Hansson 2013). Gemensamt för tulpansläktet är att det är bland de mest långsamt nedvisnande vårlökarna (Lorentzon & Wembling 2006).

TORRT

Tulipa humilis/violtulpan: Blomning april-maj, 10cm. Magentafärgad tulpan med gul mitt. Arten har sin naturliga utbredning i östra Turkiet, Iran, Syrien, Libanon och återfinns främst på steniga sluttningar och i rasmassor. Vill stå soligt och mycket väl-dränerat (Hansson & Hansson 2013).

Tulipa tarda/flocktulpan: Blomning maj, 10-12cm. Vit späd tulpan med gul bas. Kommer ursprungligen från Centralasien där den växer på klippiga sluttningar. Anses lättodlad och långlivad (Hansson & Hansson 2013).

Tulipa turkistanica/dvärgtulpan: Blomning april-mars, 30cm. Gul späd tulpan med mörk anstrykning på utsidan. Härstammar från Centralasien och växer på steniga och leriga sluttningar. Anses lättodlad på lägen som är soliga och väl-dränerade (Hansson & Hansson 2013).

Tulpansorter:

Tulipa 'Concerto' (Fosteriana-Gruppen)/kejsartulpan: Blomning april, 30cm. Ljust gul till cremefärgad tulpan (Hansson & Hansson 2013). Långlivad tulpan¹⁰.

¹⁰ Mona Wembling, landskapsarkitekt i mailkonversation 18-05-14.

Sorter beprövade av Malmö stad som anses vara långlivade samt de som kan förvildas¹¹:

Tulipa gesneriana 'Black Parrot' (Papegoj-Gruppen)/Papegojtulpan: Kvar efter 10 år. 50cm, blomning maj-juni, purpursvart blomma (Hansson & Hansson 2013).

Tulipa gesneriana 'Jackpot' (Triumph-Gruppen)/triumftulpan: Minst 5 år och kan förvildas. 50cm, blomning april-maj, mörklila blomma med vita kanter (Hansson & Hansson 2013).

Tulipa 'Purissima' (Fosteriana-Gruppen)/kejsartulpan: Kvar efter 10 år och kan förvildas. 45cm, blomning maj-juni, vit blomma (Hansson & Hansson 2013).

Tulipa 'Golden Apeldoorn' (Darwinhybrid-Gruppen)/darwinhybridtulpan: Kvar efter 10 år och kan förvildas. 55cm, blomning april-maj, gul blomma med svart mitt (Hansson & Hansson 2013).

Tulipa gesneriana 'Angelique' (Sena Fylldblommiga-Gruppen)/sen fylld tulpan: Kvar efter 10 år. 45cm, blomning maj-juni, ljusrosa blomma (Hansson & Hansson 2013).

Tulipa 'Apricot Impression' (Darwinhybrid-Gruppen)/darwinhybridtulpan: Kvar efter 10 år och kan förvildas. 55cm, blomning april-maj, aprikosrosa blomma (Hansson & Hansson 2013).

Tulipa gesneriana 'Lilac Perfection' (Sena Fylldblommiga-Gruppen)/sen fylld tulpan: Kvar efter 10 år. 45cm, blomning maj-juni, lila blomma (Lorentzon 1999).

Tulipa 'Apeldoorn' (Darwinhybrid-Gruppen)/darwinhybridtulpan: Kvar efter 10 år och kan förvildas. 55cm, blomning april-maj, röd blomma med svart mitt (Hansson & Hansson 2013).

Tulipa 'Orange Emperor' (Fosteriana-Gruppen)/kejsartulpan: Kvar efter 10 år. 40cm, blomning april-maj, orange blomma med mörkare kanter (Hansson & Hansson 2013).

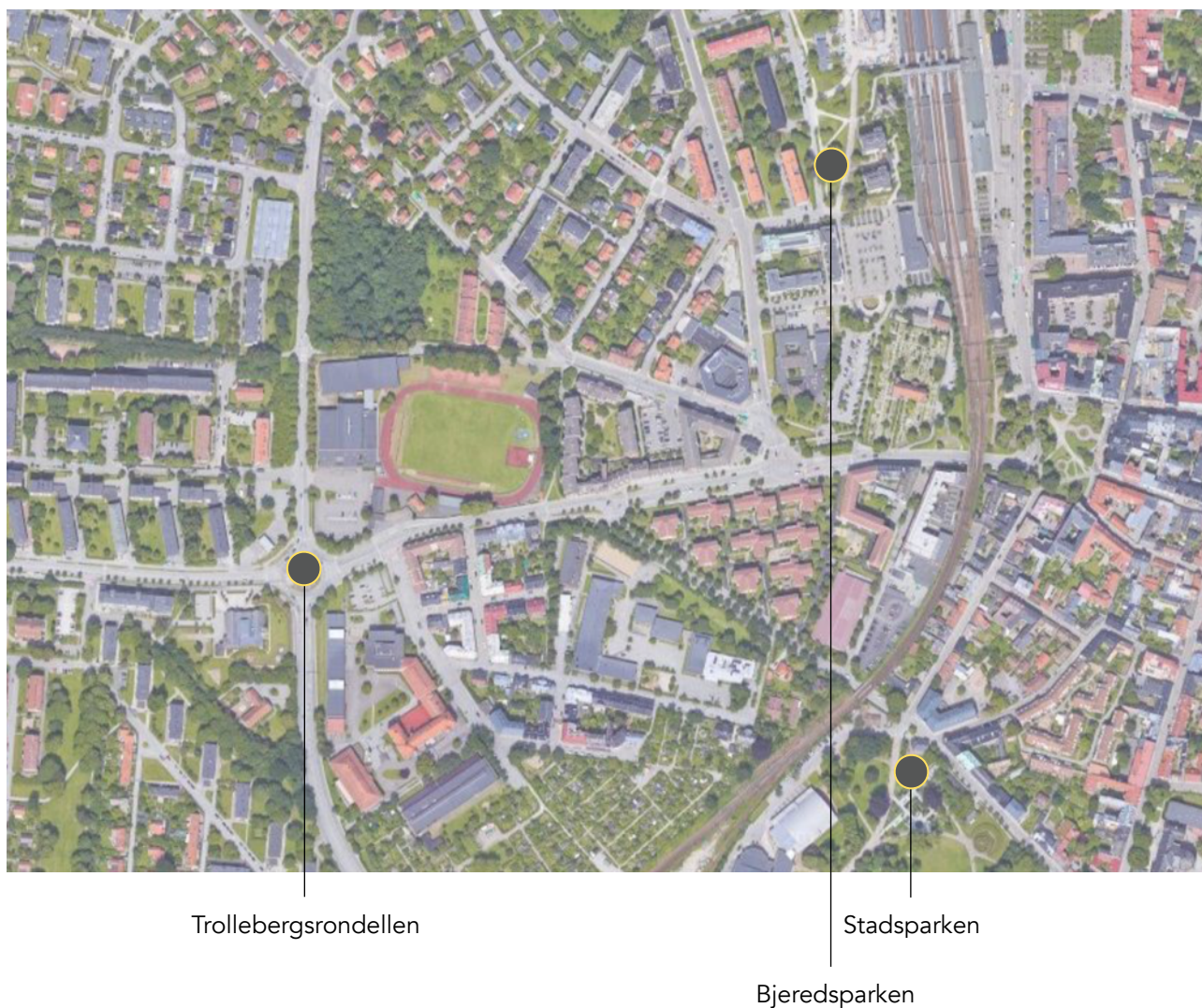
FRISKT

Tulipa spregeri/sommartulpan: Blomning maj-juni, 30-40cm. Röd till orangeröd späd tulpan. Förekommer naturligt i norra Turkiet. Anses vara den mest lättodlade av tulpanarterna, både i sol- och halvskuggiga lägen. Användbar till förvildning i woodland, bryn och ängsmiljöer men fungerar även väl i rabatt. Dock är den dyr i inköp (Hansson & Hansson 2013).

Tulipa sylvestris/vildtulpan: Blomning maj, 20-40cm. Gulblommande späd tulpan. Härstammar från södra Europa. Lättodlad som sprider sig snabbt och bildar täta mattor, bra att förvilda i ängsmiljöer (Wahlsteen & Lorentzon 2013). Kräver varm och gärna kalkrik jord. *Tulipa sylvestris ssp. sylvestris* 'Täbriz' odlingsvärd art (Lorentzon & Wembling 2006).

¹¹ Torun Jorde, arbetsledare kommunteknik Malmö stad. Föreläsning 17-09-11 "Lökar o knölar - geofyter ur ett användarperspektiv i Malmö stad."

Vårlöksförslag till tre olika situationer och ståndorter i offentlig miljö

Figur 20. Flygfoto över Lund som visar platsernas geografiska läge (maps.google.se).

Följande avsnitt kommer att presentera vårlöksförslag till de tre utvalda platserna Trollebergssrondellen, gräsyta i Bjerredsparken samt perennrabatt i Solen och skuggans trädgård i Stadsparken. Platserna är belägna i centrala Lund men har vitt skilda situationer, så som gatumiljö, gräsyta och paradrabatt, samt ståndorter där vårlöksförslagen har tagits fram med hänsyn till dessa. För varje förslag kommer en kortare beskrivning av platsen att presenteras för att sätta in läsaren i platsens situation samt vad det är för ståndort. Det har även gjorts platsanalyser där karaktärerna lyfts fram och vad som anses saknas med planteringarna och vad som kan tilläggas med vårlökar.

Främst har urvalet av vårlökar baserats på arternas eller sorternas lämplighet till att användas på ståndorten med hjälp av förteckningen som upprättats om vårlökar. Därmed kan långlivade och hållbara förslag presenteras. Urvalet har även gjorts efter resultat av platsanalyser om vad som ansågs saknas med planteringarna. Förväntningen är att detta avsnitt ska ge en klarare bild på hur vårlökar faktiskt kan användas för att skapa planteringar med högre värden till verkliga exempel i offentlig miljö.

Trollebergsrondellen

Figur 21. April 2018.

Figur 22. Juli 2016. (Foto: Therese Hjalmarsson)

Peter Gaunitz var landskapsdesigner och lärare vid SLU som fick i uppdrag att utforma Trollebergsrondellen. Planteringen anlades 2011 och gjordes i kalkkross för att fungera som en torr stäpp, likt plantering i Cementparken (Skånska dagbladet 2011). Växtmaterial som planterades enligt växtlista från kommun visar att det använts arter som kommer från motsvarande naturståndorter vilka är torra och kalkhaltiga, se tabell 1. Ett antal arter förekommer på Gotland och Öland som exempelvis brödranejlila och gullborste (Anderberg 2000; Anderberg 1999). Blomningen går i färgerna gult och lila som skiftar från cerise till blåa toner. Dock bör man vara kritisk till hur sanningsenlig växtlistan är över dagens befintliga växtmaterial. Enligt en intervju med Gaunitz i Skånska dagbladet (2011) sköttes inte etableringsbevattningen väl vilket kan ha lett till att växtmaterial inte har överlevt. Bland annat har den tidiga vårlöken vårkrokus (*Crocus vernus* ssp. *vernus*), inte kunnat identifieras på plats. Även att det använts kortlivade arter så som sibirisk vallmo (*Papaver croceum*) vilka försvinner efter något år gör att det blivit artfattigare med tiden. Tanken var att rondellen skulle ha blomning från april till oktober vilket den idag inte har.

Tabell 1.

Växtlista över Trollebergsrondellen (Norén 2015):

Blommar tidig sommar, * innan juni, _ identifierats på plats

* *Crocus vernus* ssp. *vernus*/vårkrokus: Vit till lila, mars
* *Viola calcarata*/sporrviol: Lila, maj-juli (Jelitto u.å.)
* *Aubrieta* 'Blaumeise'/aubrieta: Lila, maj-juni (Hansson & Hansson 2011)
* *Euphorbia cyparissias* 'Clarice Howard'/vårtörel: Lime, maj-juni (Hansson & Hansson 2011)
* *Eremurus himalaicus*/vit stäpplilja: Vit, maj-juni
* *Paradisea liliastrium major*/paradisililja: Vit, maj-juni
Eremurus 'Pinokkio'/stäpplilja: Orange, juni-juli
Eremurus stenophyllus/gul stäpplilja: Gul, juni-juli
Achillea filipendulina 'Coronation Gold'/praktrollika: Gul, juni-augusti. (Lorentzon 1997)
Achillea filipendulina 'Parker'/praktrollika: Gul, juni-augusti. (Lorentzon 1997)
Sedum acre/gul fetknopp: Gul, juni-juli (Hansson & Hansson 2011)
Veronica spicata 'Ulster Dwarf Blue'/axveronika: Blå, juni-juli (Hansson & Hansson 2011)
Allium oreophilum/berglök: Purpurrosa, juni-juli
Allium unifolium/glanslök: Rosa, juni-juli
Gladiolus italicus/tidig sabellilja: Cerise, juni
Allium schoenoprasum/gräslök: Lila, juni-oktober
Biscutella laevigata/glasögonört: Gul, juni (Jelitto u.å.)
Campanula cochlearifolia/dvärgklocka: Blåviolett, juni-september (Hansson & Hansson 2011)
Papaver croceum/sibirisk vallmo: Gul till orange, juni-september (Lorentzon 1997)

Allium tuberosum/kinesisk gräslök: Vit, juni-oktober, 35-40cm
Aster amellus 'Breslau'/brittsommaraster: Violet, augusti-september (Lorentzon 1997)
Aster linosyris/gullborste: Gul, augusti (Anderberg 2000)
Dianthus carthusianorum/brödranejlila: Cerise, juli-augusti (Anderberg 1999)
Eryngium bourgatii 'Big Blue'/spansk martorn: Blå, juli-augusti (Lorentzon 1997)
Geranium sanguineum 'Max Frei'/blodnäva: Rosa, juli (Lorentzon 1997)
Knautia macedonica 'Mars Midget'/grekvädd: Vinröd, juli-september (Hansson & Hansson 2011)
Perovskia atriplicifolia 'Little spire'/trädgårdsperovskia: Blåviolett, juli-augusti (Hansson & Hansson 2011)
Phlomis russeliana/gul lejonsvans: Gul, juli-juli (Hansson & Hansson 2011)
Prunella grandiflora/praktbrunört: Violet, juli-september (Anderberg 2004)
Achnatherum calamagrostis/finbladigt fjädergräs: juli-augusti
Melica ciliata/gruslök: juli
Pennisetum orientale/fjäderborstgräs:
Stipa barbata/fjädergräs: juli-augusti
Stipa pennata/fjädergräs: juli
Stipa tirsa/ryskt fjädergräs: -
Allium carinatum ssp. *pulchellum*/dropplök: Lila, juli-augusti
Allium sphaerocephalon/klotlök: Brunröd, juli-augusti
Stipa ucrainica/fjädergräs: juli

Artbeskrivningar lökar: Wahlsteen & Lorentzon 2013; Hansson & Hansson 2013

STÅNDORT

Ståndortsförutsättningarna är torrt och soligt men näringsrikt vilket gör detta till en stressad miljö där endast arter från liknande naturståndort trivs. Det höga pH-värdet förstärks av kalkkrosset och bidrar till att ogräs har svårt att konkurrera. I naturen återfinns ståndortstypen bland annat på Gotland och Öland vilket en del av befintligt växtmaterial har sin härkomst från (Wahlsteen & Sjöman 2009).

PLATSANALYS

Platsen angränsar till en gymnasieskola, bensinstation, parkeringsplats och ett bostadsområde. Högre träd leder fram till rondellen men ger ingen beskuggning. Rondellen passeras förbi med hög hastighet, främst bilar och bussar men även många cyklister. Detta är en plats där växtmaterialet inte är tillgängligt att studeras nära utan betraktas på håll. Befintligt växtmaterial som kunde identifieras vid platsbesök i början av maj samt med hjälp av foton på rondellen från internet var en svarttall (*Pinus nigra*) och perennerna praktröllika (*Achillea filipendulina*), trädgårdsperovskia (*Perovskia atriplicifolia* 'Little spire'), brödranejlika (*Dianthus carthusianorum*), olika gräs, näva (*Geranium sanguineum* 'Max Frei') samt gräslök (*Allium schoenoprasum*) som fått god etablering. Karaktären av en kalkstäpp förstärks med stora stenblock som finns utplacerade i rondellen där växtmaterialet har fått flytta runt fritt i en minglad plantering och har ett naturligt uttryck.

Ursprungsidén var att rondellen skulle ha en lång blomningstid vilket idag saknas.

Försommarblommande gräslöken (*Allium schoenoprasum*) finns det rikligt av men ett tidigt vårflor innan juni månad hade höjt värdet på planteringen. Som tidigare nämnt angående hårdgjord stadsmiljö är detta en väl anpassad plats för många av vårlökarna som borde utnyttjas.

VÅRLÖKSFÖRSLAG

Av den litteratur som finns om platsens växtbäddsuppbyggnad och de analyser som gjorts av befintligt växtmaterial och situation bör vårlökar som föreslås komma från liknande naturståndort. Det är kalktoleranta arter som tål torka och värme för att bli långlivade i den stressade miljön.

Vårlöksförslaget ska samspela med planterings naturlika uttryck genom att ange vårlökar som är lika de rena arterna som återfinns i naturen. Planteringssättet är även viktigt för att ge karaktären där de små vårlökarna kastas slumpmässigt ut och de större sätts i mindre grupper. Antal vårlökar anges 50 stycken per kvadratmeter enligt Malmö stads rekommendationer för att få ett naturligt uttryck i en perennrabatt¹². Att rondellen passeras i hög hastighet och att växtmaterialet inte kan studeras i detalj gör att valet faller på storvuxna arter eller att mindre vårlökar används i mångfald för att ge effekt. Blomningstiden fokuseras på tidig vår då det saknas idag men vårlökar kommer även att avlösa varandra fram till att perennerna tar vid i juni-juli. Denna princip används även i Cementparken och är som tidigare nämnt mer förlåtande med att dölja nedvisnande vårlökar vid minglande rabatter. Färgerna harmonierar med befintligt växtmaterial och går i gula till lila toner och därmed förlänger säsongen med rondellens nuvarande karaktär.

¹² Torun Jorde, arbetsledare kommunteknik Malmö stad. Föreläsning 17-09-11 "Lökar o knölar - geofyter ur ett användarperspektiv i Malmö stad."

Växtlista vårlökar:

Crocus chrysanthus 'Goldilocks'/bägarkrokus: Blomning mars, 10cm. Djupt gul krokus med mörk anstrykning på utsidan.

Crocus chrysanthus 'Blue Pearl'/bägarkrokus: Blomning mars, 10cm. Ljust blå blomma med gul bas.

Chionodoxa forbesii 'Pink Giant'/vårstjärna: Blomning april, 20cm. En rosa stor stjärnlik blomma med vit mitt.

Tulipa turkestanica/dvärgtulpan: Blomning april-maj, 30cm. Gul späd tulpan med mörk anstrykning på utsidan.

Fritillaria montana/späd klocklilja: Blomning april-maj, 25-40cm. Nickande klocklik blomma med purpurfärgat schackrutsmönster.

Tulipa humilis 'Eastern Star'/violtulpan: Blomning april-maj, 10cm. Magentafärgad tulpan med gul mitt.

Allium karataviense/bollök: Blomning maj-juni, 15-25cm. Ljust lila boll.

Anthericum liliago/stor sandlilja: Blomning juni, 70cm. Blommar med vita stjärnlika blommor i en gles klase.

Allium nigrum/svartlök: Blomning juni, 50-80cm. Vita blommor som sitter i en något platt flock.

Allium atropurpureum/vinlök: Blomning juni-juli, 50-90cm. Vinröd blomställning som är en något platt flock.

Eremurus Reuter-Gruppen 'Pinokkio'/hybridstäpplilja: Blomning juni-juli, 100cm. Orange blomställning.

Figur 23. Skiss över hur förslaget kan se ut i april.

Figur 24. Skiss över hur förslaget kan se ut i juni.

Gräsyta i Bjeredsparken

Intill centralstationen i Lund mellan Västra stationstorget och Bryggaregatan sträcker sig Bjeredsparken. Nyligen har det gjorts en utbyggnad av Sockerbruksområdet med högre lägenhetshus och i samband med det har den intilliggande parken upprustats och fått ny utformning (Atkins u.å.). Nya tillägg i parken är ett utegym och lekplats samt olika planteringar av träd, buskar och perenner. Gräsyta som ges vårlöksförslag till är belägen intill stationshusets övergångsbro.

STÅNDORT

Platsen är omsluten av träd och lägenhetshus vilket gör det till en skyddad plats. Gräsytan är något försjunken i mitten samt att den är till stor del av dagen under sommaren beskuggad av stora träd som tysklönn (*Acer pseudoplatanus*) och skogslönn (*Acer platanoides*) samt tre stycken hägg (*Prunus*). Utrullningsprov av jorden uppmätte en jordtråd på 1-1.5mm vilket visar på att det är en mellanlera. Provtagning med agronomkäpp gick inte att sticka djupt ner i mark kring träden vilket troligtvis beror på att det är mycket rötter. Det gick att sticka käppen längre ned utanför trädkronorna på de mer öppna ytorna. Jord som togs upp med agronomkäpp var formbar och fuktig från de djupare delarna fast än det varit en längre period av torka när undersökningen genomfördes. Det överensstämmer med utrullningsprovets resultat att här finns fina partiklar som gör jorden närings- och fukthållande. pH-värdet avlästes till 6.3 vilket är ungefär det värde som enligt Lorentzon och Wembling (2006) de flesta vårlökar blir långlivade i.

Figur 23. Gräsytan angränsar till gång- och cykelväg. 23 april 2018.

PLATSANALYS

Gräsytan är belägen likt en tårtbit mellan cykel- och gångstig intill stationshusets övergångsbro. Det är många cyklister och gående som passerar ytan när de kommer från Väster och antingen ska till innerstaden eller stationen. Även bilister har möjlighet att se ytan från intilliggande väg. Gräsytan har idag en liten strimma med tidiga vårlökar av krokus (*Crocus*) men det finns utrymme att göra hela ytan till en grönskande vårlöksäng som är vacker från tidigt på året till att gräsytan kan klippas vid midsommar.

VÅRLÖKSFÖRSLAG

Till denna plats ges ett förslag där vårlökarna ska få möjlighet att förvildas och ge ett naturligt uttryck. Inspiration till förslaget har till stor del varit fuktängen på Norra kyrkogården i Lund. Kompositionen av vårlökar valdes för att skapa en kostnadseffektiv, skötselintensiv och långlivad yta som samtidigt skulle tillföra ett effektfyllt estetiskt inslag av en vårlöksäng i Bjeredsparken som inte finns idag. Torktåligare vårlökar placeras under trädkronor där det är mer konkurrens om fukt från trädrötterna och i ytterkant av gräsyta intill gång- och cykelvägar. Mer fuktkrävande placeras i sänkan i mitten av ytan. Antal vårlökar anges 150 stycken per kvadratmeter enligt Malmö stads rekommendationer för få ett naturligt uttryck i en gräsmatta¹³.

¹³ Torun Jorde, arbetsledare kommunteknik Malmö stad. Föreläsning 17-09-11 "Lökar o knölar - geofyter ur ett användarperspektiv i Malmö stad."

Växtlista vårlökar:

Galanthus nivalis/snödroppe: Blomning februari-april, 10-20cm. Vit nickande blomma.

Galanthus elwesii/turkisk snödroppe: Blomning februari-april, 10-30cm. Vit nickande blomma.

Scilla siberica/blåstjärna: Blomning april-maj, 10-20cm. Blå nickande blomma.

Corydalis solida/stor nunneört: Blomning april-maj, 20-30cm. Blommorna är rödvioletta men kan vara mycket variabel.

Puschkinia scilloides var. *libanotica*/porslinshyancint: Blomning mars-maj, 10-15cm. Underart som är den vanligaste formen av porslinshyacint i handeln. Ljust blå stjärnlika blommor.

Chionodoxa forbesii/vårstjärna: Blomning april, 20cm. Blå blomma med vit mitt.

Narcissus poeticus 'Actaea'/pingslilja: Blomning maj, 45cm. Vita äggrunda kalkblad och gul bikrona som är rödkantad.

Narcissus pseudonarcissus 'King Alfred'/påsklilja: Blomning april-maj, 40cm. Gul påsklilja.

Fritillaria meleagris/kungsängslilja: Blomning maj-juni, 20-35cm. Purpurfärgat schackrutemönster.

Fritillaria meleagris 'Alba'/kungsängslilja: Blomning maj-juni, 20-35cm. Vit.

Erythronium 'Pagoda'/hybridhundtandslilja: Blomning maj-juni, 20-30cm. Gul.

Scilla italica/italiensk blåstjärna: Blomning maj, 30-40cm. Ljust blålila.

Figur 26. Skiss över hur förslaget kan se ut i maj.

Perennrabatt i Solen och skuggans trädgård, Stadsparken

På Lunds kommuns hemsida anges Stadsparken som stadsinvånarnas viktigaste gröna rum. 2011 firade parken 100-årsjubileum och inför det utformades en utvecklingsplan där Solen och skuggans trädgård var en etapp i parkens utveckling (Lunds kommun 2018b). Trädgården stod klar 2016 och ritades av landskapsarkitekten Ulf Nordfjell som vunnit priser för bland annat utställningsträdgårdar på prestigefyllda Chelsea Flower Show och fått Stockholms Byggnadsförenings hederspris (Nordfjell collection u.å.).

Utformningen av trädgården är ett modernt tillägg i Stadsparken med rabatter som omgärdas av granitmurar och gångstråk lagda i oppdals- och offerdalssskiffer. Samtidigt som ett modernt tillägg är trädgården även till minne av platsens historia som ett gammalt trädgårdsmästeri där man odlat växter åt stadens planteringar (Lunds kommun 2016).

En begränsad del av Solen och skuggans trädgård i Stadsparken kommer att diskuteras och inkluderas i arbetet för att kunna koncentrera på en viss sammansättning av befintligt växtmaterial och vad det ger för förutsättningar till vårlöksförslaget. Rabatten som har utvalts är markerat som område A enligt planteringsplan från kommunen, se figur 27 och för växtmaterial se tabell 2.

Figur 27. Utsnitt av planteringsplan för Solen och skuggans trädgård. (Lunds kommun 2016)

Figur 28. Område A, Solen och skuggans trädgård. 3 maj 2018.

Tabell 2.

Befintliga arter i utvalt område A (Lunds kommun 2016):

Blommar tidig sommar, * innan juni

Träd & buskar

Cornus kousa var. *chinensis*/koreansk blomsterkornell: Vit, juni

Perenner

* *Helleborus niger* 'Praecox'/julros: Vit, vinter-april

* *Brunnera macrophylla* 'Betty Bowring'/kaukasisk förgätmigej: Vit, april-maj

* *Omphalodes nitida*/ormöga: Blå, maj

Ranunculus aconitifolius 'Pleniflorus'/stormhattsrunkel: Vit, maj-juli

Astrantia major 'Roma'/stjärnflocka: Rosa, juni-september

Astrantia major 'White Giant'/stjärnflocka: Vit, juni-september

Iris sibirica 'Silver Edge'/strandiris: Blå, juni-juli

Paeonia lactiflora 'Duchesse de Nemours'/luktpion: Vit, juni-juli

Salvia nemorosa 'Caradonna'/stäppsalvia: Mörkviolett, juni-september
Eryngium giganteum 'Silver Ghost'/silvermartorn: Silver, juli-augusti (RHS 2018)

Gentiana makinoi 'Royal Blue'/kungsgentiana: Blå, augusti

Veronicastrum virginicum 'Lavendelturm'/kransveronica: Ljus violett, juli-september

Sanguisorba tenuifolia 'Albiflora'/pimpinell: Vit, augusti-september

Hakonechloa macra/hakonegräs: Augusti (Gardenia 2018)

Miscanthus sinensis 'Purpurascens'/japanskt gräs: September-oktober

Artbeskrivningar: Lorentzon 1997; Hansson & Hansson 2011

Hösten 2017 kompletterades rabatterna med vårlöksplantering som ingick i Nordfjells designförslag. Främst är det en blandning av tulpaner i olika höjder men med inslag av mörk klocklilja (*Fritillaria persica*). De befintliga lökarna kommer inte att inkluderas i detta arbetes vårlöksförslag.

Befintliga lökar:

Tulipa 'White Triumphator'/liljebloommande vit

Tulipa 'Francoise'/sen vit

Tulipa 'Queen of Night'/sen brunsvart

Tulipa 'Merlot'/liljebloommande vinröd

Fritillaria persica

STÅNDORT

Rabatten ligger i full sol samt att det finns träd runt om i parken som skapar ett skyddat soligt läge. Jorden består av matjord som blandats med biokol och hönsgödsel (Lunds kommun 2016). Biokol är ett nygammalt substrat som börjats använda mer i offentliga planteringar. Idén är hämtad från forntida civilisation längs Amazonas. Av arkeologiska utgrävningar har man funnit att de tillverkat kol genom långsamma syrefria förhållanden och sedan använts för att skapa bördig jord (Johnsson 2009). Enligt jordtillverkaren Hasselfors garden (u.å.) är biokol klimatsmart eftersom det långsiktigt binder kol i marken istället för att urlakas till koldioxid i atmosfären. Det är bra för mikrolivet i jorden och har god förmåga att rena dagvatten från skadliga ämnen. Kolets porösa struktur har vattenhållande egenskaper och kan laddas med näring från kompost eller gödsel för att bli en näringsdepå åt växtligheten. Bevattning i rabatten sker med droppslangar och vattenspridare (Lunds kommun 2016). Markeegenskaperna är alltså en näringsrik porös jord som har god tillgång av fukt under hela säsongen.

PLATSANALYS

Trädgården är belägen intill en av parkens entréer där många passerar förbi gåendes eller med cykel. Besökare av trädgården strosar mellan planteringarna eller slår sig ned vid en av bänkarna och det finns tid för att titta nära på växtmaterialet.

Befintligt växtmaterial i rabatten är som vackrast under högsommaren och det är tomt lång tid på våren. Ett fåtal arter visar sig tidigt som exempelvis vinterblommande julros (*Helleborus niger* 'Praecox') samt kaukasisk förgätmigej (*Brunnera macrophylla* 'Betty Bowring') och ormöga (*Omphalodes nitida*) som tar vid i början av maj. Många perenner i kompositionen är bra växter att samplantera vårlökar intill då de har bladmassor som kommer upp tidigt och kan täcka nedvissande vårlöksblast. Förutom tidigare nämnda perenner hade stjärnflocka (*Astrantia major*), hakonegräs (*Hakonechloa macra*), japanskt gräs (*Miscanthus sinensis* 'Purpurascens'), stäppsalia (*Salvia nemorosa* 'Caradonna') samt pion (*Paeonia lactiflora* 'Duchesse de Nemours') under platsbesök i början av maj vuxit upp så pass mycket att det ansågs dugligt att täcka nedvisset.

Kompositionen av befintligt växtmaterial är blandat från olika typer av ståndorter. Exempelvis härrör hakonegräset (*Hakonechloa macra*) från Japan och utvecklas bäst på jämn fuktig och halvskuggig plats (Gardenia 2018) och silvermarton (*Eryngium giganteum* 'Silver Ghost') tillhör de som trivs på torra något näringsfattiga jordar (RHS 2018). Färgerna går i tonerna vit, rosa och blå. Karaktären är pampig och det har använts växtmaterial med mycket volym. Växterna är planterade i större grupper än en minglad plantering, trädgården känns prydlig och representabel intill parkens entré. Det finns dock utrymme att göra rabatten till en praktfull plantering ytterligare från tidigt på våren.

VÅRLÖKSFÖRSLAG

Princip som används för blomningstid är två olika vårlöksflor, ett tidigt med små vårlökar som får vissna ned innan ett senare praktvårlöksflor tar vid som blommar tillsammans. Likt Nordfjells vårlöksförslag kommer de att få blandas för att skapa variation i färg och höjd, däremot placeras praktvårlöksfloret innanför perennerna intill en bra täckande granne i rabatten. Perennen kompletterar både i färg och med att täcka nedvissnande vårlök. Antal vårlökar anges till 90 stycken per kvadratmeter enligt Malmö stads rekommendationer för att få en masseffekt i en perennplantering¹⁴.

Arter och sorter till vårlöksförslaget är praktfulla och hör hemma i en paradrabbatt, men samtidigt ett mer långlivat förslag än det befintliga. Stor del av urvalet är baserat på rekommendationer från yrkesverksamma, tulpanerna anses exempelvis av Malmö stad vara långlivade och pålitliga. Skägglöken ska enligt Wembling klara denna miljö bra. Övriga vårlökar är hämtade från liknande ståndortskrav som ges på platsen och är de som trivs på solöppna platser där det finns tillgång på fukt och näring.

Växtlista vårlökar:

Anemone apennina var. *albiflora*/knölsippa: Blomning april, 20cm. Vit sippa.

Chionodoxa forbesii/vårstjärna: Blomning april, 5-10cm.

Narcissus Triandrus-Gruppen 'Thalia'/orkidénarciss: Blomning april-maj, 35cm

Tulipa 'Apricot Impression' (Darwinhybrid-Gruppen)/darwinhybridtulpan: Blomning april-maj, 55cm.

Tulipa gesneriana 'Black Parrot' (Papegoj-Gruppen)/Papegojtulpan: Blomning maj-juni, 50cm.

Tulipa 'Orange Emperor' (Fosteriana-Gruppen)/kejsartulpan: Blomning april-maj, 40cm

Camassia leichtlinii/mörk stjärnhyacint: Blomning maj-juni, 90cm.

Nectaroscordum siculum ssp. *bulgaricum*/balkanhonungslök: Blomning maj-juni, 90-120cm.

Allium stipitatum 'Mount Everest'/skägglök: Blomning juni, 80-100cm.

De små tidigare vårlökarna blandas och sprids jämt över ytan. Orkidénarcissen får stå tillsammans med stjärnhyacinten i hakonegräs, salvia och vitblommande stjärnflocka. Stjärnhyacinten får även blandas med tulpanerna i vitblommande kaukasisk förgätmigej. Ormögan får sällskap av tulpanerna och orkidénarcissen. Intill resterande perenner sätts tulpanerna. Balkanhonungslök och skägglök sprids jämt över ytan.

Figur 28. Skiss över hur förslaget kan se ut i maj.

¹⁴ Torun Jorde, arbetsledare kommunteknik Malmö stad. Föreläsning 17-09-11 "Lökar o knölar - geofyter ur ett användarperspektiv i Malmö stad."

Diskussion

Arbetets syfte har varit att undersöka vårlökars potential att användas vid olika situationer i offentlig miljö och vilka arter som kan användas för olika ståndorter. Inledande kommer frågeställningarna, *Hur och var används vårlökar i offentlig miljö idag?* och *Vilka vårlökar är bra att använda för olika ståndorter och situationer?* att diskuteras i detta avsnitt. Sedan kommer även val av metod, resultat av vårlöksförslag samt vad det finns för potentiella ämnen att utveckla från denna uppsats att beröras.

Slutsatser som kan göras av arbetet är att vårlökar används till stor del i offentlig miljö men på liknande sätt. Främst är det i förvildningssituationer som även Lorentzon och Wembling redan i sin text från 2006 påpekade att det ökade användandet har skiftats till. Av rundvandringar kunde skiftet av användandet från ettårsplanteringar även bekräftas. Förutom de urnor med påskliljor (*Narcissus*) som ställdes ut i Lund i mars, samt enstaka praktvårlökplanteringar intill viktiga byggnader och platser förekom inte denna användningstyp. I de urnor som fanns utplacerade i städerna var det istället en komposition av endast utplanteringsväxter. Dock har det efter observationsrundvandringar kunnat bildas en uppfattning om att ettårsplanteringar av vårlök har sin funktion med att skapa vackra offentliga miljöer. Likt Wemblings¹⁵ erfarenhet att intresset för dessa brukar vara stort var det ett flertal personer vilka stannade och fotograferade en ettårsplantering som studerades. Att det finns utrymme att kunna förändra kompositionen från år till år tillåter mer vågade och uppmärksammande kompositioner.

Användbara vårlökar som lyfts i litteratur och vilka ofta förekommer i offentlig miljö är vintergäck (*Eranthis*), krokus (*Crocus*) vårstjärnor (*Chionodoxa*), blåstjärnor (*Scilla*), påsk- och pingstliljor (*Narcissus*) och porslinshyacinter (*Puschkinia*). Dessa arter verkar vara anspråkslösa och anpassningsbara till olika ståndorter och fungerar väl att användas till förvildning, vilket är det vanligaste användningsområdet av vårlökar i offentlig miljö. Bidragande faktor till detta är sannolikt att de är billiga i inköp, skötselintensiva samt långlivade. Även remsor i gräsmatta med mer praktvårlöksflor av små vårlökar, tulpaner (*Tulipa*) samt påsk- och pingstliljor (*Narcissus*) är vanligt förekommande. Båda de här typer av vårlöksanvändning är enkla att anlägga med maskinell löksättare samt går att beställas som färdiga blandningar från lökproducenter. Färdiga vårlöksblandningar spar in på planering av vårlökskompositionen och kan vara anledningen till att de används i stor utsträckning. Det hade varit intressant att undersöka hur kommuner ser på vårlöksanvändningen och i vilken utsträckning de beställer färdiga blandningar eftersom kostnad bör vara en faktor som de tar hänsyn till.

En annan intressant aspekt att undersöka är med de färdiga vårlöksblandningar som planteras, hur ståndortsanpassade de är samt om medföljande livslängdsangivelse stämmer. Efter inläsning om olika arters ståndortskrav kunde det konstateras att en del av vårlökarna inte var placerade i sin ståndortsanpassade miljö och hur långlivade de blir på platsen får tiden utvisa. Exempelvis används ofta olika påsk- och pingstliljor (*Narcissus*), som förvisso verkar tolerera många miljöer, i torra gräsytor intill gatumiljö när de egentligen är hemmahörande i fukthållande jord. De bidrar i vilket fall till försköning av platserna och glädje med färger. Det kanske har ett större värde att enkelt köpa in färdiga vårlöksblandningar som inte är ultimata ståndortsanpassade och fina några enstaka år, och ersätts då och då, än att låta någon planera mer långsiktigt. En dialog med kommun hade alltså ytterligare gett en förståelse för hur vårlökar används i offentlig miljö vilket har varit svårt att

¹⁵ Mona Wembling landskapsarkitekt i ett samtal 18-04-19

inkludera i arbetet. Inför arbetets start fanns en övertro på att kunna få information från yrkesverksamma och kommuner där det visade sig att responsen blev sval. Eftersom det inte har funnits en dialog med kommuner har endast antagande och egna observationer kunnat göras angående vårlöksanvändningen i Lund och Malmö.

Metod

Den inledande litteraturstudien medförde att det redan fanns en uppfattning om hur vårlökar används i en stad innan egna observationsrundvandringar genomfördes. Detta kan ha begränsat mig till att söka efter en viss typ av användningsområden och möjligen förbisett intressant användning. Mina rundvandringars resultat styrkte alltså litteraturen snarare än ifrågasatte den. Att genomföra rundvandringarna gav en förståelse genom att analysera olika situationer och med ord behöva beskriva hur användningen faktiskt ser ut. För att kunna inkludera egna observationer krävdes en noga planering var de skulle genomföras. Den första rundvandringen tog längst tid men gav en översiktlig bild av var och vilka typer av vårlöksplanteringar som fanns i Lund och Malmö. Sedan kunde återbesök göras under arbetets gång för att titta på planteringars utveckling och tidpunkt när vårlökarna blommade. Det svåra med att inkludera egna rundvandringar är att våren är oförutsägbar där våren i år 2018 visade sig komma mycket sent för att sedan totalt explodera. Det är en begränsad tid som ges för att kunna observera olika blomningstider vilket har varit en utmaning att parera med skrivandet. Under lång period var det samma typer av vårlökar som blommade, innan slutet av april, och för att kunna studera variation av arter krävdes att rundvandringar genomfördes in i sista stund av arbetet.

Samtal med Wembling har tillfört arbetet en aktuell infallsvinkel från en yrkesverksams perspektiv. Litteraturen har varit begränsad med beskrivningar om att använda vårlökar, även eftersökningar i utländsk litteratur har genomförts utan vidare resultat. Dock har den litteratur som inkluderats i arbetet av främst Wahlsteen, Lorentzon och Wembling varit värdefull och avgörande för att få en förståelse av vårlöksanvändning samt om olika arter och härkomster. Även föreläsning av Jorde har kunnat tillföra en insikt hur vårlökar används i Malmö stad.

Vårlöksförslagen

Min vision med de olika förslagen har varit att presentera ståndortsanpassade exempel med odlingsvärda vårlökar för att visa på långlivade förslag samt på olika användningsmöjligheter. Ståndorten för de olika platserna är främst framtagna av litteratur samt egna observationer av situationerna och vad det finns för befintligt växtmaterial. Dessa metoder har lett till egna slutsatser om vad det är för typ av plats vilket förslagen har baserats på. Att kunna med säkerhet bestämma vad platsen har för förutsättningar är dock mer komplex än så, exempelvis har inga undersökningar om eventuella föroreningar gjorts.

Slutsatser om Trollebergsrondellens förutsättningar kan vara felaktiga, vid platsbesök kunde mycket ogräs observeras vilket enligt litteratur inte ska konkurrera på en sådan extrem ståndort. Möjligen har ogräset med tiden lyckats ta sig ned till den befintliga underliggande terrassen och därmed kunnat etableras. Exempelvis kunde en del lönnskott, maskros och tussilago identifieras. Vårlökar som föreslagits till Trollebergsrondellen har av litteraturinläsning om härkomst ansetts som lämpliga arter fastän det funnits lite information om odlingsvärdet som späd klocklilja (*Fritillaria montana*) och violtulpan (*Tulips humilis* 'Eastern Star'). Det finns även blandade åsikter om odlingsvärde då Wembling¹⁶ ansåg att dvärgtulpan (*Tulipa turkestanica*) och stäpplilja (*Eremurus*)

¹⁶ Mona Wembling, landskapsarkitekt i ett samtal 18-05-02.

som kortlivade och opålitliga men Wahlsteen och Lorentzon (2013) samt Hansson och Hansson (2013) framhåller de som användbara. Av den information om dessa arters härkomst bör rondellens torra, varma och näringsrika förhållande vara den ultimata växtplatsen.

De ståndortsförutsättningar som erbjuds i perennrabatten i Solen och skuggans trädgård har inneburit en utmaning att försöka ringa in en viss typ av härkomst de föreslagna vårlökarna ska komma ifrån. Där är gott om näring, fukt och är solexponerat. Risken med att platsen har gott om fukt under hela säsongen är att vårlökarna inte får torka upp ordentligt under sommaren vilka många av dem kräver. Det har varit svårt att hitta vårlökar för en praktfull perennrabbatt som samtidigt klarar ståndorten. Därav har många av de föreslagna arterna och sorterna valts efter rekommendationer från yrkesverksamma med deras erfarenheter av vårlökar som fungerar väl för denna typ av plats.

Vidare forskning

Att studera användningen av vårlökar i hårdgjord stadsmiljö i detta arbete har inte varit enkelt då växtligheten främst förekom i urnor som endast innehöll utplanteringsväxter. Anledning till detta kan vara att observationerna gjordes i centrala delar av städer där biltrafik är begränsad och det finns färre av hårdgjorda potentiella planteringsytor så som refuger och rondeller. Den typ av användning hade varit vidare intressant att utforska. Att undersöka vårlökars användningsmöjligheter för den framtida staden med ökade temperaturer och förtätning. Konkurrens om utrymme i marken och med det väntade varmare klimatet erbjuds en växtplats som många vårlökar är anpassade för. I en sådan studie hade det varit intressant att följa upp Cementparkens planteringar och hur växtmaterialet utvecklas där för att få ett verkligt exempel på hur vårlökar och vilka av dem som klarar sig i torra, varma och näringsrika miljöer.

Wahlsteen & Sjöman (2009) nämner även i sitt faktablad angående hårdgjorda stadsmiljöer kravet för växters tålighet av salt i gatunära miljöer med anledning av vägsaltningen under vintertiden. Information om vårlökars tålighet har inte överkommit under detta arbetet och hade varit intressant om det gjordes en vidare efterforskning. Är det något som hindrar växtmaterialet från att vara bra att använda? Några arter som är mer toleranta än andra?

Några sista tankar

Användning vårlökar i offentlig miljö kan tidigarelägga säsongen vilket inledningsvis påpekades kanske är särskilt viktigt i vårt klimat med ofta långa vintrar och perioder då växtlighet är i vila. Att utnyttja att vi har årstidsväxlingar där platser kan få anta olika skepnader över året och med de olika användningsmöjligheter som presenterats i detta arbete gör vårlökarna till ett växtmaterial som bör vara självklart för gestaltaren att inkludera.

Referenser

LITTERATUR

- Anderberg, A. (1999). *Brödranejlika*. Tillgänglig: <http://linnaeus.nrm.se/flora/di/caryophylla/diant/diancar.html> [2018-04-26].
- Anderberg, A. (2000). *Gullborste*. Tillgänglig: <http://linnaeus.nrm.se/flora/di/astera/linos/linovul.html> [2018-04-26].
- Anderberg, A. (2004). *Praktbrunört*. Tillgänglig: <http://linnaeus.nrm.se/flora/di/lamia/prune/prungra.html> [2018-04-26].
- Atkins. (u.å.). *Bjeredsparken*. Tillgänglig: <http://atkins.se/projekt/bjeredsparken-2/?lang=sv> [2018-05-06].
- Gardenia. (2018). *Hakonechloa macra*. Tillgänglig: <https://www.gardenia.net/plant-variety/hakonechloa-macra-hakone-grass> [2018-05-14].
- Hammer, M. (1997). Naturen som förebild. I: Görling, K. (red), *Perennboken*. Helsingborg: LTs förlag.
- Hansson, M. & Hansson, B. (2013). *Lökar & Knölar*. Stockholm: Norstedts.
- Hansson, M. & Hansson, B. (2011). *Perenner*. 3. uppl. Stockholm: Norstedts.
- Ising, L. (2018). Stadsdelspark med biologisk mångfald. *Tidskriften landskap*, (1), ss.19-20.
- Jelitto (u.å.). *Biscutella laevigata*. Tillgänglig: <https://www.jelitto.com/Seed/Perennials/BISCUTELLA+laevigata+Portion+s.html> [2018-04-02].
- Jelitto (u.å.). *Viola calcarata*. Tillgänglig: <https://www.jelitto.com/Seed/Perennials/VIOLA+calcarata+Portion+s.html> [2018-04-02].
- Johnsson, Y. (2009). Biokol - en klimatfrälsare?. *Sveriges Natur*, (3). Tillgänglig: <https://www.naturskyddsforeningen.se/sveriges-natur/2009-3/biokol-en-klimatfralsare> [2018-04-26].
- Jordbruksverket (u.å.). *Så här kan du sköta dina bryn*. Tillgänglig: https://www.jordbruksverket.se/download/18.425b011913efa70e20e2203/1370596025045/Så+här+kan+du+sköta+dina+bryn_w.pdf [2018-05-10].
- Lorentzon, K. (1999). Klassificering av tulpaner. I: Wingård, C. (red), *Tulpan*. Simrishamn: Tjörnedala Trädgårdsförening.
- Lorentzon, K. (1997). Växtbeskrivningar. I: Görling, K. (red), *Perennboken*. Helsingborg: LTs förlag.
- Lorentzon, K. & Wembling, M. (2006). Vårlökar - användning, skötsel och komposition. *Gröna Fakta*, (5), ss.2-15.
- Lunds kommun. (2018a). *Växtlista vårflor 2018*. Lund. Tillgänglig: https://www.lund.se/globalassets/lund.se/upp_gora/idrott-motion-och-friluftsliv/friluftsliv-och-motion/parker-och-gronomraden/vaxtlista-varflor-2018.pdf [2018-04-19].
- Lunds kommun. (2018b). *Stadsparken*. Lund. Tillgänglig: <https://www.lund.se/uppleva--gora/Parker-lek-natur/parker-och-gronomraden/stadsparken/> [2018-04-26].

- Lunds kommun. (2016). *Stadsparken Lund, Solen & skuggans trädgård*. Lund. Tillgänglig: https://www.lund.se/globalassets/lund.se/upp_gora/idrott-motion-och-friluftsliv/friluftsliv-och-motion/parker-och-gronomraden/stadsparken/folder_planteringsplan_web.pdf [2018-04-24].
- Norén, L. (2015). *Växtvalets betydelse för gestaltning av rondeller*. Sveriges lantbruksuniversitet. Landskapsingenjörsprogrammet. Tillgänglig: https://stud.epsilon.slu.se/8704/7/noren_l_151228.pdf [2018-04-24].
- Pellas, A-S. (2016). *Förvildning i offentlig miljö*. Sveriges lantbruksuniversitet. Landskapsarkitekturprogrammet. Tillgänglig: https://stud.epsilon.slu.se/9913/1/pellas_a_s_170120.pdf [2018-05-02].
- Raunkjær, C. (1907). *Planterigets livsformer og deres betydning for geografin*. Köpenhamn och Kristiania: Nordisk förlag. Tillgänglig: http://static1.squarespace.com/static/1907_Raunkier_Planterigets+Livsformer.pdf [2018-04-13].
- RHS. (2018). *Eryngium giganteum*. Tillgänglig: <https://www.rhs.org.uk/Plants/6785/Eryngium-giganteum/Details> [2018-05-14].
- Riksförbundet Svensk Trädgård. (u.å.). *Svensk Trädgårds zonkarta över Sverige*. Tillgänglig: http://www.tradgard.org/svensk_tradgard/zonkarta/zonkarta_stor.html [2018-05-12].
- Sjöman, H. & Slagstedt, J. (2015). *Träd i urbana landskap*. Lund: Studentlitteratur.
- Svedala kommun (2017) . *Grönyteplan*. Svedala. Tillgänglig: https://www.svedala.se/contentassets/1d871bd94c2344ba98e7a14300d22c66/gronyteplan_park.pdf [2018-04-18].
- Skånska dagbladet. (2011). *Trollebergsrondellen en blommande stäpp*, 26 april. Tillgänglig: <http://www.skd.se/2011/04/26/trollebergsrondellen-en-blommande-stapp/> [2018-04-01].
- Wahlsteen, E. & Lorentzon, K. (2013). *Geofyter - lökar och knölar för offentlig miljö*. 2. uppl. Gnosjö: GST.
- Wahlsteen, E. & Sjöman, H. (2009). Tåliga perenner för hårdgjorda stadsmiljöer. *Gröna Fakta*, (8), ss.2-8.

BILDER

Figur 2: Porse, S. (2008). *Life forms*.

Tillgänglig: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Life_forms.png [2018-04-07].

Figur 20: maps.google.se sökord: Lund. Koordinater: 55.708667, 13.178296.

Figur 22: Fotografi av Hjalmarsson, T. (2016).

Figur 27: Lunds kommun (2016): *Planteringsplan för Solen och skuggans trädgård*.

Tillgänglig: https://www.lund.se/globalassets/lund.se/upp_gora/idrott-motion-och-friluftsliv/friluftsliv-och-motion/parker-och-gronomraden/stadsparken/folder_planteringsplan_web.pdf [2018-04-24].